

Odborný článek

(Právní) osud vlastnického práva po roku 1948 v Československu

*Adam Kösze*ghy

Autor je absolventem Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě v magisterském studijním programu v oboru právo (2019) a v doktorském programu v oboru teorie a dějiny státu a práva (2022). V současnosti působí jako odborný asistent na Katedře právních dějin a právní komparatistiky na této fakultě. Ve své vědecké činnosti se zaměřuje na otázky vývoje soukromého práva v 19. a 20. století. Tato práce byla popdoře Agenturou na podporu výzkumu a vývoje na základě smlouvy č. APVV-18-0199.

Abstrakt

Vlastnické právo jako klíčový pojem a institut (nejen) soukromého práva bylo po roce 1948 přeměněno do nové podoby, která měla vyhovovat novému společenskoekonomickému zřízení v Československu. Vlastnické právo bylo vlivem společenských změn zdeformované do podoby, která neměla v historickém vývoji vlastnického práva obdoby. Cílem tohoto příspěvku je proto zmapovat (právní) osud vlastnického práva po bezprecedentním zásahu do jeho (soukromoprávní) podstaty až do současnosti.

Abstract

Property right as a key concept and institution of (not only) private law was shaped into a new form after 1948, which was supposed to suit the new socio-economic establishment in Czechoslovakia. Due to social changes, property rights were deformed into a form that was unprecedented in the historical development of property rights. The aim of this article is therefore to map the (legal) fate of property rights after an unprecedented intervention in its (private law) essence up to the present.

Úvod

Korene vlastníckeho práva ako neobmedzeného právneho panstva vlastníka nad vecou možno datovať až do počiatkov rímskeho práva, pričom ho možno s istotou označiť za jeden z najvýznamnejších inštitútov súkromného práva aj v súčasnosti, a to pre jeho frekventovanosť a nevyhnutnú potrebu v každodennom spoločenskom živote. V súčasnosti každý demokratický a právny štát upravuje vlastnícke právo s dôrazom na individuálne práva jednotlivého vlastníka pomerne obdobne. Avšak vývoj vlastníckeho práva na našom území v 20. storočí bezpochyby nebol taký hladký a bezproblémový ako by sa mohlo zdať. Fatálne zásahy Komunistickej strany Československa s monopolom moci v štáte po roku 1948 zásadne poznačili podobu vlastníckeho práva v Československu, a to na viac ako 40 rokov. Prvé zásahy do vlastníckeho práva však nastali skôr, a to už v roku 1945 vo forme rôznej znárodňovacej legislatívy.¹ Toto obdobie bolo symbolizované snahou o obnovu Československa po stránke ekonomickej, spoločenskej ako aj právnej po vojnovom konflikte, ktorý zdecimoval veľkú časť európskeho kontinentu.

1. Na ceste k roku udalostiam februára 1948

V záujme znovuobnovenia právnej kontinuity Československa bolo potrebné vyriešiť otázku recepcie československého právneho poriadku. Pre územie slovenskej časti republiky bolo kľúčovým ustanovenie § 2 nariadenia Slovenskej národnej rady č. 1/1944 Sb. n. SNR o vykonávaní zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku, ktorým sa preberal celý obsah dovtedajšieho právneho poriadku za splnenia podmienky, že tento obsah neodporoval republikánsko-demokratickému duchu. V českej časti republiky boli určujúcimi ustanovenia ústavného dekretu prezidenta republiky o obnovení právneho poriadku č. 11/1944 Úř. věst. čsl., ktorý však k recepcii československého právneho poriadku pristúpil odlišne.²

Recepcia československého právneho poriadku po druhej svetovej vojne spôsobila, že sa československý právny poriadok v oblasti občianskeho práva vrátil v čase do stavu tzv. právneho dualizmu.³ V českej časti československej republiky platil naďalej Všeobecný (rakúsky) občiansky zákonník, zákon č. 946/1811 r. z., pričom v slovenskej časti republiky platilo uhorské občianske právo zväčša obyčajového charakteru.⁴ Tento dualizmus občianskeho práva dotvárali aj ďalšie (spoločné) právne predpisy prijaté už za existencie Československej republiky, ktoré mali nahradiť zastaralú úpravu. Právny poriadok sa preto v oblasti občianskeho práva vyznačoval svojim jedinečným heterogénnym charakterom, ktorý mohol spôsobovať značné praktické problémy v unitárnom Československu.⁵ Rovnako tak bola obnovená aj platnosť a účinnosť demokratickej Ústavnej listiny (zákona č. 121/1920 Sb. z. a n., ktorým sa uvádza Ústavná listina Československej republiky). Československý právny poriadok sa teda obnovil v podobe, akú mal počas prvej československej republiky. Uvedené platilo aj pre ústavnú garanciu a ochranu vlastníckeho práva, čo znamenalo, že v zmysle § 108 Ústavnej listiny prináležalo každému československému občanovi právo usadzovať sa a nadobúdať nehnuteľnosti na akomkoľvek mieste v rámci Československej republiky. Toto právo bolo možné v zmysle odseku 2 tohto paragrafu obmedziť len zákonom, a aj to len vo verejnom záujme. Súkromné vlastníctvo bolo v zmysle § 109 Ústavnej listiny chránené, a to tak, že ho bolo možné obmedziť len zákonom. Ústavná listina obsahovala aj ustanovenie týkajúce sa inštitútu vyvlastnenia ako výrazného zásahu do vlastníckej slobody,⁶ pričom v zmysle § 109 ods. 2 Ústavnej listiny bolo možné realizovať vyvlastnenie len na základe zákona a za náhradu, pokiaľ zákon výslovne neustanovil opak.⁷

2. Rok 1948, nová Ústava a (nové) vlastnícke právo

Uvedené predstavovalo po tzv. udalostiach víťazného februára v roku 1948 zásadný problém, pretože bolo potrebné „prispôbiť“ právny poriadok novým reáliám v Československu pozostávajúcich v zásadnom obrate spoločensko-ekonomického smerovania štátu po vzore Sovietskeho zväzu. Prvým výrazným zásahom do povahy vlastníckeho práva po roku 1948 bolo prijatie ústavného zákona č. 150/1948 Sb. Ústava Československej republiky (známa aj ako Ústava 9. mája). Táto „nová“ ústava už odrážala spoločensko-ekonomické zmeny po prevzatí moci (prevrate) v štáte Komunistickou stranou Československa, čo sa deklarovalo ihneď v jej prohlásení: *„My, lid československý, prohlašujeme, že jsme pevně rozhodnutí vybudovat svůj osvobozený stát jako lidovou demokracii, která nám zajistí pokojnou cestu k socialismu.“* Napriek tomu, že Ústava 9. mája zreteľne vykazovala zmenu pomerov v Československu, jej text do veľkej miery ovplyvnila skutočnosť, že sa začalo na novej ústave pracovať ešte pred februárovým prevratom roku 1948. Ústava 9. mája bola preto do veľkej miery fiktívnou ústavou. Už v základných článkoch Ústavy, konkrétne v čl. XII, bolo uvedené, že hospodárska sústava Československej republiky bola založená na znárodnení nerastného bohatstva, priemyslu, veľkoobchodu a peňažníctva.⁸ Tento článok ďalej obsahoval aj konštatovanie, že vlastníctvo pôdy sa malo spravovať podľa zásady pôda patrí tomu, kto na nej pracuje, čo bolo predzvestou blížiacej sa kolektivizácie (zospoločnenšenia) individuálneho súkromného hospodárstva.⁹ V tomto článku sa však deklarovala aj ochrana drobného a stredného podnikania a nedotknuteľnosť osobného majetku.¹⁰ V rámci systematiky ústavy po „všeobecných“ základných článkoch Ústavy 9. mája nasledovali práva a povinnosti občanov. Kľúčové ustanovenia dotýkajúce sa vlastníckeho práva ústavodarca zakomponoval pod marginálnou rubrikou „svoboda majetková“, ktoré boli konkrétne upravené v § 8 a 9 Ústavy. Textácia ústavy nenasvedčovala sprvoti žiadnej väčšej zmene oproti §§ 108-109 Ústavnej listiny,¹¹ avšak ustanovenie § 9 ods. 3 Ústavy, ktoré zakotvilo zákaz zneužitia vlastníckeho práva na škodu celku, jasne nasvedčovalo, akým smerom sa bude uberať nová koncepcia vlastníckeho práva.¹² Ústava sa ďalej vo svojom texte venovala vlastníckemu právu v rámci ôsmej kapitoly pod marginálnou rubrikou „Hospodárské zřízení“, pričom uvádzala viacero klasifikácii vlastníckeho práva. V prvom rade v zmysle § 149 Ústavy bolo najvýznamnejším štátne (socialistické) vlastníctvo,¹³ a to najmä preto, že do neho patrili národný majetok, ktorý mal zásadne v rukách štát. Národný majetok tvorili najmä také hospodárske hodnoty, ktoré boli predmetom znárodnenia podľa osobitných predpisov,¹⁴ ako aj akýkoľvek verejný statok slúžiaci všeobecnému prospechu. Z tohto názvu jednoznačne vyplývalo, že do národného majetku patrili prirodzene tie najvýznamnejšie komodity v Československu.¹⁵ Podľa znenia ustanovenia § 146 Ústavy mohli byť predmetom národného majetku aj výrobné prostriedky, pričom rovnako tak mohli spadať aj do majetku ľudových družstiev, ako aj do súkromného vlastníctva jednotlivých výrobcov. Majetkom ľudových družstiev Ústava klasifikovala ďalšiu formu vlastníckeho práva, ktoré pozostávalo z vkladov jednotlivých členov družstva a spoločnom hospodárení s týmito majetkovými hodnotami.¹⁶ Ústava konštruovala v § 149 ods. 2 ďalšiu formu tzv. komunálneho vlastníctva, ktorého predmetom mali byť časti národného majetku, ktoré neboli celoštátneho významu a mali slúžiť výlučne alebo prevažne obyvateľstvu určitého správneho celku (obci, okresu alebo kraju).¹⁷ Pomerne legislatívne neohrabane Ústava upravovala aj tzv. osobný majetok občanov,¹⁸ ktorý mal byť nedotknuteľný, pričom taktiež uvádzala aj demonštratívny výpočet, čo spadalo do tohto osobného majetku.¹⁹ Nakoniec, Ústava neopomenula ani úpravu súkromné vlastníctvo. Ústavodarca sa nechal zrejme inšpirovať číslou 50, keďže ňou ohraničil limity súkromného vlastníctva či už v rámci drobného a stredného podnikania ako aj z hľadiska prípustnej výmery pôdy v súkromnom vlastníctve.²⁰ Nanešťastie, zachovanie súkromného vlastníctva bolo už v čase prijatia Ústavy

iba akýmsi (dočasným) kompromisom Komunistickej strany Československa pri presadzovaní revolučných reforiem.²¹ Ústava 9. mája bola prijatá ako prvý významný predpis, ktorý odrážal zmenené spoločensko-ekonomické smerovanie Československa, avšak iba z hľadiska ústavného práva. Popri tejto ústave totiž platil v oblasti československého občianskeho práva právny dualizmus, vzhľadom na to, že všetky predvojnové unifikačné snahy stroskotali. V Československu preto naďalej na slovenskej časti územia platilo recipované uhorské obyčajové právo a na druhej českej časti ustanovenia Všeobecného občianskeho zákonníka (zákon č. 946/1811 r. z.), čo bol značný problém pre kompatibilitu celého právneho poriadku.²² Ustanovenie § 173 ods. 1 Ústavy bolo reakciou na práve tieto revolučné zmeny v smerovaní Československa, a preto sa dňom nadobudnutia účinnosti tejto ústavy mala pozastaviť účinnosť Ústavnej listiny. Platnosť však mali strácať aj všetky ústavné a iné zákony, pokiaľ odporovali tejto ústave a zásadám ľudovodemokratického zriadenia alebo obsahovali odchylnú úpravu od samotnej ústavy.²³

3. Na ceste k prvému (spoločnému) občianskemu zákonníku po februári 1948

Takmer dva mesiace po prijatí Ústavy 9. mája, dňa 7. júla 1948 československá vláda zaviazala uznesením ministra spravodlivosti Alexeja Čepičku, aby podľa možnosti do 1. septembra 1950 predložil osnovy zákonov, ktorými sa malo československé právo formálne aj materiálne prispôbiť s účinnosťou pre celé štátne územie zmenám v spoločensko-ekonomickom smerovaní Československa po februári 1948.²⁴ Týmto aktom sa fakticky započal proces známy neskôr ako tzv. právnická dvojročnica. O veľkom význame právnickej dvojročnice pre ľudovodemokratické zriadenie svedčí aj dobová práca vyzdvihujúca výsledky právnickej dvojročnice: *„Každý nový socialistický zákon je ďalším kameňom do nepreniknuteľnej hradby, od ktorej sa odrážajú pokusy nepriateľov pracujúceho ľudu o prielom, o poškodenie socialistickej výstavby.“*²⁵ Ako jeden z výsledkov kodifikačných snáh v rámci právnickej dvojročnice vzišiel v život aj nový (prvý spoločný) Občiansky zákonník (zákon č. 141/1950 Zb.), ktorý vo svojich ustanoveniach už odrážal princípy a zásady ľudovej demokracie v zmysle Ústavy 9. mája.²⁶ Ústredným motívom nového Občianskeho zákonníka sa stala prísna regulácia majetkových vzťahov.²⁷ V kontexte tejto regulácie treba dať do pozornosti obsah prejavu Klementa Gottwalda zo dňa 17. novembra 1948, v ktorom mimo iné ako jednu z vytýčených úloh realizácie plánovaných sociálnych a hospodárskych reforiem identifikoval potrebu odnaučiť ľudí vlastníckym návykom a nahradiť ho vlastnosťou spontánnej potreby veci kolektívne zdieľať, resp. užívať spoločné veci.²⁸ Občianske právo malo v duchu zmenených spoločensko-ekonomických podmienok v štáte odrážať záujmy ľudu (kolektívny záujem) namiesto individuálnych záujmov jednotlivca, ako tomu bolo doposiaľ. S tým bol spojený aj odklon od tradičnej kontinentálnej (rímsskoprávnej) úpravy, ktorá sa preto mala zrejme eliminovať v novom Občianskom zákonníku.²⁹ Opak bol pravdou, väčšina tradičných inštitútov si zachovala svoju rímsskoprávnú podobu (aj keď niekedy modifikovanú).³⁰ Koncepcnou predlohou nového Občianskeho zákonníka bol sovietsky Občiansky zákonník z roku 1922, obdobne ako aj princípy sovietskej ústavy z roku 1936,³¹ pričom však v dôsledku časovej tiesne boli kodifikátori nútení čerpať aj z nezrealizovaného predvojnového (unifikačného) návrhu Občianskeho zákonníka z roku 1937, ako aj spolupracovať s civilistickými odborníkmi z predchádzajúceho obdobia.³² Prijatie nového Občianskeho zákonníka znamenalo aj prehodnotenie, resp. odstránenie rímsskoprávneho delenia práva na súkromné a verejné.³³ Ak by sme hľadali odpoveď

na to, prečo tomu tak bolo, už len z gramatického hľadiska bolo zrejmé, že v zmysle kolektívneho záujmu prevyšujúceho nad záujmom jednotlivca bolo potrebné všetky vzťahy kontrolovať a normovať centrálne, zo strany štátu. Centralizácia všetkých vzťahov v Československu sa prejavila aj tým, že štát mal hlavnú a výlučnú úlohu v pozícii hospodárskej a sociálnej transformácie.³⁴ Čo sa týka úpravy vlastníckeho práva v novom Občianskom zákonníku, jeho úprava bola pomerne obširná z hľadiska počtu ustanovení (§§ 100 – 165 Občianskeho zákonníka). Základným východiskom bolo ustanovenie § 100 Občianskeho zákonníka, ktoré definovalo spoločenské socialistické vlastníctvo ako nedotknuteľný zdroj bohatstva a sily republiky a blahobytu pracujúceho ľudu. Socialistické vlastníctvo malo v zmysle ustanovenia § 101 Občianskeho zákonníka mať formu štátneho (socialistického) vlastníctva alebo formu družstevného (socialistického) vlastníctva. Opätovne, ako v prípade ustanovení Ústavy z 9. mája národný majetok bol v zmysle ustanovenia § 102 Občianskeho zákonníka výhradne v štátnom socialistickom vlastníctve. Štátne socialistické vlastníctvo bolo budované na princípoch a zásadách, ktoré artikuloval sovietsky právny teoretik Anatolij Vasiljevič Venediktov.³⁵ Vzhľadom na to, že ústredným motorom občianskoprávných vzťahov sa stal po prijatí nového Občianskeho zákonníka hospodársky plán a zásady plánovaného hospodárstva, ktorých záujmom sa musel podriaďovať každý spoločenský vzťah, a tak aj nový Občiansky zákonník pripúšťal isté dispozície národným majetkom v súlade s plnením jednotného plánu.³⁶ Absolútny charakter vlastníckeho práva stratil opodstatnenie a z tohto pohľadu bolo otázne, či za daných filozofických východísk bolo ešte možné hovoriť o obmedzení autonómie vlastníka alebo skôr išlo o povinnosť vlastníka nakladať s predmetom vlastníctva podľa očakávaní (socialistického) právneho poriadku.³⁷ V zmysle ustanovenia § 103 ods. 1 Občianskeho zákonníka, v záujme, aby čo najúčelnejšie slúžil národný majetok svojmu spoločenskému poslaniu, najmä plneniu jednotného hospodárskeho plánu zveroval štát časť národného majetku národným podnikom a komunálnym podnikom alebo iným socialistickým právnickým osobám.³⁸ V zmysle odseku 2 tohto ustanovenia sa zákonodarcia taktiež rozhodol, aby v záujme rozvoja národného hospodárstva a všeobecného blahobytu bolo možné časti národného majetku odovzdať socialistickým právnickým osobám, najmä ľudovým družstvám do ľudového užívania.³⁹ Ustanovenie § 104 Občianskeho zákonníka obsahovalo limity nakladania s vecami, ktoré boli v socialistickom vlastníctve (štátnom alebo družstevnom), a to najmä z hľadiska scudzovania týchto vecí, ktoré bolo možné len v rámci obvyklého hospodárenia, inak len vtedy, ak na to boli dané podmienky určené v osobitných predpisoch.⁴⁰ V ďalšom ustanovení § 105 Občiansky zákonník identifikoval ako ďalší druh vlastníckeho práva osobné vlastníctvo,⁴¹ pričom jeho legislatívne vymedzenie bolo pomerne stručné a svojím obsahom bolo odrazom ustanovenia § 158 ods. 2 Ústavy 9. mája.⁴² Na záver výpočtu druhov vlastníckeho práva nový Občiansky zákonník upravoval aj súkromné vlastníctvo, a to takým spôsobom, že sa malo spravovať takými ustanoveniami danými pre vlastnícke právo z ktorých nevyplývalo, že platili len pre socialistické alebo osobné vlastníctvo.⁴³ Nový občiansky zákonník v rámci ustanovenia § 110 nadviazal na úpravu vlastníckeho práva k pôde v Ústave 9. mája, keď deklaroval, že vlastnícke pomery k pôde založené na zásade „pôda patrí tým, ktorí na nej pracujú“ sa mali spravovať ustanoveniami Občianskeho zákonníka, ak osobitné predpisy neustanovili inak.⁴⁴ Na základe vyššie uvedeného, bolo možné zostaviť istú systematiku v rámci poňatia vlastníckeho práva, pričom však bolo potrebné brať do úvahy aj čiastočnú prepojenosť jednotlivých druhov / foriem vlastníckeho práva. Nedotknuteľným zdrojom bohatstva a sily republiky a blahobytu bolo spoločenské socialistické vlastníctvo, pričom práve tento druh malo byť progresívnym druhom vlastníckeho práva s jasnou budúcnosťou. Vyššou formou socialistického vlastníctva bolo štátne socialistické vlastníctvo ako vlastníctvo všetkého pracujúceho ľudu. Nižšou formou

socialistického vlastníctva bolo družstevné socialistické vlastníctvo.⁴⁵ Spoločne so socialistickým vlastníctvom sa malo nerozlučne rozvíjať aj osobné vlastníctvo, ktoré malo taktiež progresívnu povahu, a teda jasnú budúcnosť. Naopak, na opačnom brehu bolo súkromné vlastníctvo, ktoré v akejkolvek forme bolo pozostatkom kapitalistických výrobných pomerov, bolo v rozpore s výrobnými pomermi, pričom pôsobilo ako „klin“ vrazný do nich, a preto ho bolo treba eliminovať.⁴⁶ Poslednú významnú zmenu na poli vlastníckeho práva obsahovalo ustanovenie § 155 Občianskeho zákonníka, ktoré „opustilo“ tradičnú rímskoprávnú zásadu superficies solo cedit (povrch ustupuje spodku),⁴⁷ čo fakticky spôsobilo deformáciu vlastníckeho práva každého vlastníka pozemku.⁴⁸ Dôvodom pre opustenie superficiálnej zásady boli najmä komplikované vlastnícke vzťahy v rámci rozvoja Jednotných roľníckych družstiev.⁴⁹ Vo svetle nového Občianskeho zákonníka preto stavba už netvorila s pozemkom jednotný celok, ale bola samostatnou a od neho rozdielnou vecou, ktorej vlastníkom bola osoba oprávnená k stavbe.⁵⁰ Stavba a pozemok mohli byť predmetom rôzneho druhu vlastníckeho práva (socialistické, osobné alebo aj súkromné), ak tomu nebránila povaha danej stavby.⁵¹ Opustenie superficiálnej zásady malo vplyv aj na rozvoj novodefinovaných druhov vlastníckeho práva podľa Občianskeho zákonníka, a to najmä osobného vlastníctva k rodinným domkom, keďže umožňovalo ich stavbu aj na družstevných alebo štátnych pozemkoch.⁵² Účelom nového práva stavby malo byť teda vystavanie najmä rodinných domkov bez zakúpenia stavebného pozemku, teda s malým finančným nákladom na strane jednej a na strane druhej zbaviť vlastníka pozemku povinnosti scudzitiť trvale pozemok, ktorý nemohol alebo nechcel sám zastávať.⁵³

4. Nová (socialistická) ústava a vlastnícke právo po roku 1960

Päťdesiate roky 20. storočia v Československu možno označiť za turbulentné obdobie z hľadiska viacerých kritérií, a to najmä právnych, ekonomických a spoločenských. Po 12 rokoch od prijatia Ústavy 9. mája bolo skonštatované, že táto ústava už neodráža „súčasný stav v Československu“, a preto bolo potrebné ju nahradiť novou ústavou, ktorá by reagovala na súčasný pokrok v podobe vybudovania socializmu v Československu. Skutočným dôvodom boli najmä udalosti 50. rokov spočívajúce vo flagrante porušovaní ustanovení Ústavy 9. mája, ktorá vo svojom texte deklarovala posledné zvyšky práv a slobôd, avšak nanešťastie len formálne, čo predstavovalo značný problém po konsolidácii pomerov.⁵⁴ Práca na novom návrhu ústavy viedol autor predchádzajúcej ústavy Vladimír Procházka spoločne napríklad s Viktorom Knappom alebo Petrom Colotkom, avšak fakticky tento návrh bol vypracovaný Ústredným výborom Komunistickej strany Československa pod vedením 1. tajomníka a prezidenta Antonína Novotného.

Nová ústava bola prijatá dňa 11. júla 1960, pričom deklarovala víťazstvo socializmu ako ďalšieho vývojového stupňa spoločnosti na ceste ku komunizmu a nastúpenie na cestu prechodu k nemu. Z tohto dôvodu muselo prísť aj ku zmene názvu štátneho útvaru na Československá socialistická republika. Ústava Československej socialistickej republiky (ďalej aj ako „Ústava ČSSR“) deklarovala, že v Československu sa už uplatňovala socialistická zásada: „Každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho práce!“, pričom cieľom bolo postupne vybudovať cestu na prechod na komunizmus vyjadrený najvyššou zásadou rozdeľovania: „Každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho potrieb!“⁵⁵ Uvedené sa deklarovalo aj v samotnom texte ústavy, podľa ktorého bola ekonomickým základom Československej socialistickej republiky socialistická hospodárska sústava, ktorá

vylučovala akékoľvek vykorisťovanie človeka človekom.⁵⁶ Ústava ČSSR ďalej uvádzala, že socialistická hospodárska sústava, v ktorej boli výrobné prostriedky zospoločenštené a celé národné hospodárstvo plánovito riadené, zabezpečovala pri uvedomelej spolupráci všetkých občanov mohutný rozvoj výroby a ustavičný vzostup životnej úrovne pracujúcich.⁵⁷ Práca v socialistickej spoločnosti bola podľa Ústavy ČSSR prácou v prospech celku a zároveň v prospech pracovníka samého.⁵⁸ Otázky vlastníckeho práva boli upravené v ustanoveniach čl. 8 – 11 Ústavy ČSSR. Ustanovenie čl. 8 ods. 1 Ústavy ČSSR upravovalo socialistické spoločenské vlastníctvo, ktoré malo predstavovať akýsi najvyšší druh socialistického vlastníctva, pričom malo dve základné formy. Týmito formami bolo štátne vlastníctvo, ktoré bolo vlastníctvom všetkého ľudu v podobe národného majetku a družstevné vlastníctvo v podobe majetku ľudových družstiev.⁵⁹ Obsah pojmu národný majetok sa nachádzal v čl. 8 ods. 2 Ústavy ČSSR, a preto bolo zrejme, čo spadalo do okruhu národného majetku (štátneho vlastníctva), obdobne ako v predchádzajúcej Ústave 9. mája.⁶⁰ Podľa čl. 8 ods. 3 Ústavy ČSSR pôda, ktorá bola združená na spoločné družstevné hospodárenie bola v spoločenskom užívaní jednotných roľníckych družstiev. Ústava ČSSR napriek deklarácii vybudovania socializmu stále upravovala aj súkromné hospodárenie, avšak iba v „prípustnej“ podobe spočívajúcej v súkromnom hospodárení založenom na osobnej práci a vylučujúcom vykorisťovanie cudzej pracovnej sily.⁶¹ Ako posledný druh vlastníckeho práva Ústava ČSSR upravovala osobné vlastníctvo občanov k spotrebným predmetom, ktoré sa malo vzťahovať najmä na predmety osobnej a domácej potreby, rodinné domčeky ako aj na úspory nadobudnuté prácou a požívalo nedotknuteľnosť.⁶² Ústava ČSSR dokonca ukladala občanov povinnosť chrániť a upevňovať socialistické vlastníctvo ako nedotknuteľný základ socialistického zriadenia a zdroj blahobytu pracujúceho ľudu, bohatstva a sily vlasti.⁶³

5. Občiansky zákonník z roku 1964 a obraz (socialistického) vlastníckeho práva

Po prijatí Ústavy ČSSR, ktorá deklarovala vybudovanie socializmu a cestu k prechodu ku komunizmu, bolo otázne či súčasne platný nový Občiansky zákonník odrážal zmenené spoločenské pomery z hľadiska socialistického občianskeho práva.⁶⁴ Z tohto dôvodu bolo dňa 8. decembra 1960 rozhodnuté uznesením Ústredného výboru Komunistickej strany Československa o potrebe prijatia nového, socialistického Občianskeho zákonníka. Rekodifikácia občianskeho práva nebola ovplyvnená len deklarovaným víťazstvom socializmu v Československu, ale odrazila sa v nej i nová klasifikácia upravovaných vzťahov a ich začlenenie do samostatných právnych odvetví.⁶⁵ Socialistický právny poriadok sa vyznačoval veľkou mierou partikularizácie občianskeho práva,⁶⁶ a preto nové predpisy, ktoré mali nahradiť platný Občiansky zákonník z roku 1950 boli triedené na základe subjektov a sociálno-ekonomického účelu.⁶⁷ V období rokov 1963 – 1964 boli prijaté tri právne predpisy, ktoré mali upravovať jednotlivé majetkové vzťahy v československom (socialistickom) právnom poriadku.⁶⁸ Zákonník medzinárodného obchodu sa venoval majetkovým vzťahom v medzinárodnom obchode, Občiansky zákonník sa venoval majetkovým vzťahom medzi občanmi a socialistickými organizáciami a občanmi navzájom a Hospodársky zákonník sa venoval majetkovým vzťahom medzi socialistickými organizáciami navzájom.

Socialistický Občiansky zákonník bol prijatý ako zákon č. 40/1964 Zb. a svojou radikálnosťou predbehol dokonca aj vzor zo Sovietskeho zväzu Základy občianskeho zákonodarstva ZSSR, čo bolo spôsobené horlivou kodifikačnou činnosťou.⁶⁹ Nová úprava Občianskeho zákonníka už naplno

odzrkadľovala ideologické snahy a postoje Komunistickej strany Československa, keďže všetky právne inštitúty príznačné pre občianske právo kontinentálneho typu boli definitívne zničené alebo vytlačené na okraj právnej úpravy s jasným odkazom, že sú nežiadúce v právnom poriadku Československej socialistickej republiky.⁷⁰ Zmeny nastali aj na úrovni právnej terminológie, pričom však nešlo len o gramatické zmeny, ale o koncepčné zmeny v chápaní „nových inštitútov“ inkorporovaných do Občianskeho zákonníka.⁷¹ Z hľadiska úpravy vlastníckeho práva Občiansky zákonník nadviazal na úpravu Ústavy ČSSR, už preambule k Občianskemu zákonníku obsahovala deklaráciu, že hospodárska sústava socialistickej spoločnosti bola založená na socialistickom spoločenskom vlastníctve výrobných prostriedkov, pričom Občiansky zákonník mal vychádzať z jednoty socialistickej ekonomiky a zo súladu záujmov spoločnosti a občanov, a preto vymedzoval osobné vlastníctvo ako odvodené od spoločenského vlastníctva a chránil ho ako jeden z dôležitých prostriedkov uspokojovania osobných potrieb občanov. Na uvedené plynule nadviazal článok II Zásad občianskoprávných vzťahov, a to tým, že zdrojom uspokojovania osobných potrieb občanov bola neustále sa rozvíjajúca spoločenská výroba založená na socialistickom spoločenskom vlastníctve, ktoré mal každý povinnosť rozvíjať, upevňovať a chrániť obdobne ako v zmysle Ústavy ČSSR.⁷² Občiansky zákonník ďalej v rámci druhej časti zákona upravoval socialistické spoločenské vlastníctvo a osobné vlastníctvo v rámci spoločnej rubriky, čím sa mala vyjadriť nerozlučná spojitosť týchto dvoch druhov vlastníckeho práva.⁷³ Vytratilo sa delenie na formy vlastníckeho práva socialistického vlastníctva.⁷⁴ Občiansky zákonník teda okrajovo upravoval v § 123 socialistické spoločenské vlastníctvo, pričom veci, ktoré boli určené pre osobnú potrebu občanov sa prevádzali zo socialistického spoločenského vlastníctva do ich osobného vlastníctva alebo sa im prenechali do osobného užívania. V zmysle ustanovenia § 124 Občianskeho zákonníka do okruhu spoločenského užívania občanov patrili verejné zariadenia, ako zariadenia dopravné, zdravotnícke, kultúrne, sociálne, telovýchovné a rekreačné.⁷⁵ Ostatné predmety spadali s poukazom na znenie ustanovenia § 123 Občianskeho zákonníka do osobného vlastníctva, ak boli účelovo určené pre osobnú potrebu občana a zároveň objektívne spôsobilé byť predmetom osobného vlastníctva, resp. mohli byť prenechané do individuálneho osobného užívania, pričom však vec patrila naďalej do socialistického spoločenského vlastníctva.⁷⁶ Občiansky zákonník sa vo svojich ďalších ustanoveniach venoval osobnému vlastníctvu. V zmysle ustanovenia § 125 ods. 1 Občianskeho zákonníka bola zdrojom osobného vlastníctva predovšetkým práca občana v prospech spoločnosti.⁷⁷ Zdrojom osobného vlastníctva preto mohol byť aj iný zdroj než pracovná činnosť občana, avšak bol objektívne obmedzený svojím osobným spotrebným určením.⁷⁸ Z tohto dôvodu bolo možné nadobudnúť osobné vlastníctvo aj iným spôsobmi napr. darovaním, dedením, výhrou v lotérii, v Sazke, Športke, na výhernú vkladnú knižku a podobne.⁷⁹ Naopak, ochranu osobného vlastníctva nepožíval majetok získaný z nepoctivého zdroja. Majetkom z nepoctivého zdroja bol predovšetkým majetok pochádzajúci z trestnej činnosti (rozkrádanie, špekulácia, krádež, úplatkárstvo a pod.), pričom však do tejto skupiny patrilo aj také získavanie majetku, ktoré nemalo charakter trestného činu alebo nenapĺňalo všetky znaky trestného činu.⁸⁰ Osobné vlastníctvo slúžilo na uspokojovanie hmotných a kultúrnych potrieb občanov, čo znamenalo, že sa v zmysle § 126 Občianskeho zákonníka mohlo prejavovať len ako individuálne prisvojovanie majúce spotrebný charakter.⁸¹ Osobné vlastníctvo preto podliehalo účelovému určeniu z kvalitatívneho aj kvantitatívneho hľadiska.⁸² Predmetom osobného vlastníctva boli v zmysle ustanovenia § 127 Občianskeho zákonníka predovšetkým príjmy a úspory z práce a zo sociálneho zabezpečenia, ďalej najmä veci domácej a osobnej potreby, rodinné domčeky a rekreačné chaty.⁸³ V zmysle ustanovenia § 129 Občianskeho zákonníka bolo možné vlastníť v osobnom vlastníctve iba jeden rodinný domček. Touto úpravou sa malo predísť stavu nežiadúcej kumulácie dvoch, resp.

viacerých rodinných domčekov v „rukách“ jedného občana, ktorý ich nemohol ani v individuálnom ani celospoločenskom záujme účelne využiť.⁸⁴ Zjavnú deformáciu tradičných vlastníckych oprávnení bolo možné badať v ustanovení § 130 ods. 1 Občianskeho zákonníka, a to, že vlastník mal právo užívať vec pre potrebu svoju, svojej rodiny a domácnosti, mal právo na úžitky a prírastky veci, ako aj právo previesť ju na iného, pričom ak to nebolo v rozpore so záujmami spoločnosti, vlastník mohol vec prenechať na užívanie inému alebo s ňou nakladať inak.⁸⁵ Zákonodarca v ustanovení § 130 ods. 2 Občianskeho zákonníka opätovne vyjadril, že veci nahromadené v rozpore so záujmami spoločnosti a účelom osobného vlastníctva (nad mieru osobnej potreby vlastníka, jeho rodiny a domácnosti) nepožívali ochranu osobného vlastníctva.⁸⁶ Z hľadiska obmedzenia osobného vlastníctva, toto bolo v zmysle ustanovenia § 131 ods. 1 prvá veta Občianskeho zákonníka nedotknuteľné. Zákonodarca vychádzal predovšetkým zo skutočnosti, že predmetom osobného vlastníctva boli veci získané prevažne prácou, a preto pokiaľ práca tvorila hlavný zdroj obstarávania životných prostriedkov, predpokladala sa trvalosť tohto druhu vlastníckeho vzťahu v súčasnosti aj budúcnosti, s čím súvisela aj náležitá ochrana.⁸⁷ Jestvovala však výnimka, a preto podľa ustanovenia § 131 ods. 1 druhá a tretia veta Občianskeho zákonníka, vec v osobnom vlastníctve bolo možné použiť aj bez prívolenia vlastníka, len ak išlo o dôležitý záujem spoločnosti, ktorý nemohol byť uspokojený inak, avšak len dočasne, v nevyhnutnej miere a za náhradu.⁸⁸ Uvedené sa vzťahovalo aj na situácie, kedy bol krajne ohrozený život alebo zdravie občana alebo jeho naliehavý záujem. Napriek deklarovanej nedotknuteľnosti osobného vlastníctva bola v ustanovení § 131 ods. 2 Občianskeho zákonníka upravené aj vyvlastnenie veci v osobnom vlastníctve, ktoré však bolo možné realizovať len v dôležitom záujme spoločnosti, a to na základe zákona a za náhradu, pričom obdobné platilo aj pre trvalé obmedzenie osobného vlastníctva k veci.⁸⁹ V zmysle ustanovenia § 132 Občianskeho zákonníka mohol vlastník v osobnom vlastníctve použiť na ochranu svojho vlastníckeho oprávnenia reivindikačnú žalobu.

Na rozdiel od Ústavy ČSSR,⁹⁰ Občiansky zákonník upravoval ešte aj už nie veľmi žiaduce súkromné vlastníctvo.⁹¹ Samotná úprava súkromného vlastníctva naznačovala jeho „izoláciu“, keďže ho zákonodarca umiestnil do ustanovenia § 489 a nasl. Občianskeho zákonníka pod marginálnu rubriku „Úprava iných občianskoprávných vzťahov“ v rámci záverečných ustanovení.⁹² V zmysle ustanovenia § 489 Občianskeho zákonníka občianskoprávne vzťahy vznikali aj z individuálneho vlastníctva k veciam, ktoré neboli predmetom osobného vlastníctva (súkromné vlastníctvo); aj toto vlastníctvo bolo chránené proti neoprávneným zásahom.⁹³ Rovnako ako pri osobnom vlastníctve, aj veci patriace do súkromného vlastníctva bolo možné v zmysle § 490 ods. 1 Občianskeho zákonníka dediť aj zmluvne prevádzať. Uvedené sa však nevzťahovalo na nezastavané stavebné pozemky, ktoré mohli občania prevádzať len na štát alebo socialistickú organizáciu na to osobitným predpisom oprávnenú.⁹⁴

6. Udalosti nasledujúce po tzv. novembri 1989

Udalosti tzv. novembra 1989 znamenali významný míľnik v rámci československého ústavného vývoja. Po viac ako 40 rokoch sa podarilo prelomiť enormnou občianskou iniciatívou výlučnú moc Komunistickej strany Československa, pričom po tomto momente nastal reformný proces v spoločensko-ekonomickom smerovaní späť k trhovej ekonomike a slobode v spoločenských vzťahoch. Uvedené zmeny sa skôr či neskôr museli dotknúť aj otázky (jednotného) vlastníckeho práva a vlastníckej slobody per se.⁹⁵ Prvou „lastovičkou“ na ústavnej úrovni týkajúcou sa zmeny koncepcie vlastníckych vzťahov bol Návrh ústavného zákona Federálneho zhromaždenia Československej

socialistickej republiky č. 296.⁹⁶ Tento návrh, resp. neskôr ústavný zákon prvýkrát explicitne zakotvil do vtedajšej Ústavy rovnocennú ochranu vlastníckeho práva ako celku (t.j. vlastníckeho práva občanov, právnických osôb ako aj štátu) v zmysle čl. 7 ods. 1 a ods. 2 Návrhu. Vlastnícke právo malo v zmysle čl. 8 Návrhu zaväzovať a zaviedla sa opačná koncepcia spočívajúca v tom, že vlastnícke právo sa nesmelo zneužívať ani na ujmu iných ľudí alebo spoločnosti (individuálna sloboda prevážila celospoločenský abstraktný záujem príznačný pre právo pred obdobia pred rokom 1989).⁹⁷ V zmysle čl. 9 Návrhu sa malo vyvlastnenie alebo iné obmedzenie vlastníckeho práva vo verejnom záujme vykonávať len zákonom alebo na základe zákona, a to za náhradu. Do vlastníctva štátu malo patriť v zmysle čl. 10 Návrhu nerastné bohatstvo, základné zdroje energie, základný lesný pôdny fond, prírodné zásoby podzemných vôd, vodné toky a prírodné liečivé zdroje; zákonodarca však pripustil možnosť existencie ďalšieho majetku, ktorý by mohol slúžiť nevyhnutne pre potreby celej spoločnosti, rozvoj národného hospodárstva a verejného blaha.⁹⁸ V zmysle čl. 12 Návrhu výkon vlastníckeho práva nemal poškodzovať životné prostredie alebo ľudské zdravie. Tento článok bol veľmi dôležitý, vzhľadom na povahu hospodárenia s pôdou počas obdobia 1948-1989.⁹⁹ Dovtedy platná ústavná úprava vlastníckych vzťahov vychádzajúca z dominantného postavenia štátneho vlastníctva a poskytujúca ústavné záruky len socialistickým (resp. kolektivistickým) formám vlastníckeho práva bola prekážkou obnovy demokratickej inštitucionalizácie vlastníctva, čo sa prejavilo aj vyradením súkromného vlastníctva z úpravy platnej ústavy znamenajúcim negovanie akýchkoľvek ústavných záruk.¹⁰⁰ Nová ústavná úprava preto nemala len vykonať najnevyhnutnejšie zmeny (zaviesť ústavnú záruku súkromného vlastníctva a podnikania, ale zamerať sa na tieto otázky v širších súvislostiach), najmä (...) vytvoriť ústavný priestor pre právne zaistenie trhového hospodárstva bežným zákonodarstvom a racionálnu mieru ingerencie štátu do ekonomiky v súlade s koncepciou súčasného moderného štátu a stanoviť také základné právne pravidlá úpravy vlastníckych vzťahov a ekonomiky, ktoré sa v zásade mohli stať súčasťou novej ústavy (samozrejme po overení v praxi a príp. korektúrach).¹⁰¹ Druhou „lastovičkou“ bol Návrh Slovenskej národnej rady na vydanie ústavného zákona Federálneho zhromaždenia Československej federatívnej republiky č. 315.¹⁰² Tento návrh nadviazal na už prijatý ústavný zákon č. 100/1990 Zb. a iné. Návrh definoval v čl. 4 „federatívne rozdelenie štátneho vlastníctva“ na štátne vlastníctvo celej federácie a následne na štátne vlastníctvo každej z republík.¹⁰³ Ďalej rozšíril rozsah štátneho vlastníctva na úlohy zverené ústavným zákonom Federálneho zhromaždenia v prospech federácie, pričom predpokladal prijatie zákonnej úpravy vlastníctva jednotlivých republík k tranzitnému plynovodu a nadradeným rozvodným sieťam na prenos elektrickej energie. Zákon Federálneho zhromaždenia Československej federatívnej republiky, príp. zákony Českej a Slovenskej národnej rady mohli ustanoviť v zmysle čl. 10 Ústavy širší rozsah majetku nevyhnutného na zabezpečovanie potrieb spoločnosti, rozvoja hospodárstva a verejného blaha, ktorý by patrilo do vlastníctva federácie alebo jednotlivých republík.

Ďalším míľnikom bolo prijatie ústavného zákona č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádzala Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Českej a Slovenskej federatívnej republiky. Listina základných práv a slobôd sa venovala vlastníckym vzťahom v čl. 11, pričom tento v zásade kopíroval, resp. nadviazal na právnu úpravu garantujúcu rovnaký zákonný obsah vlastníckeho práva ako aj jeho ochranu. Vlastnícke právo nebolo možné rovnako zneužiť na ujmu iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránenými zákonom, poškodzovať ľudské zdravie, prírodu a ani životné prostredie. Uvedené garancie platia v oboch republikách do dnešného dňa aj napriek neskoršiemu rozdeleniu a vzniku samostatnej Českej republiky a Slovenskej republiky. Listina základných práv

a slobôd sa v rámci slovenskej konštitucionalistiky stala integrálnou súčasťou druhej hlavy ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky. Česká konštitucionalistika ponechala v platnosti a účinnosti ústavný zákon č. 23/1991 Zb. a je považovaný za súčasť českého ústavného poriadku.

8. Ústava Slovenskej republiky a jej vplyv na poňatie vlastníckeho práva

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. bol prijatý ešte počas faktickej a právnej existencie Českej a Slovenskej federatívnej republiky, pričom s účinnosťou od 01.01.1993 vstúpila Ústava Slovenskej republiky do účinnosti v celom rozsahu. Vzhľadom na to, že úprave vlastníckych vzťahov sa ústava venovala v rámci už spomínanej druhej hlavy (čl. 20), obsah týchto ustanovení o vlastníckom práve je do veľkej miery inšpirovaný práve znením Listiny základných práv a slobôd. Základné právo každého vlastníť majetok, sprevádzané rovnakým zákonným obsahom a ochranou s garanciou dediteľnosti bolo zakotvené do čl. 20 ods. 1 Ústavy.¹⁰⁴ Ústava deklarovala v čl. 4, že do vlastníctva Slovenskej republiky patrilo nerastné bohatstvo, podzemné vody, prírodné liečivé zdroje a vodné toky, pričom na túto deklaráciu ďalej v čl. 20 ods. 2 Ústava nadviazala, odkazom na zákonnú úpravu, ktorá mala určiť okruh ďalšieho majetku nevyhnutného na zabezpečovanie potrieb spoločnosti, rozvoja národného hospodárstva a verejného záujmu, ktorý mohol byť iba vo vlastníctve štátu, obce alebo určených právnických osôb.¹⁰⁵ Ústava v poslednej vete tohto odseku konštruovala aj obmedzenie pre tzv. cudzozemských vlastníkov, keď pripúšťala priznanie vlastníckeho práva k určitým veciam len pre občanov a právnické osoby so sídlom na území Slovenskej republiky.

V zmysle čl. 20 ods. 3 Ústavy vlastníctvo zaväzovalo a nebolo možné ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránenými zákonom, pričom výkon vlastníckeho práva nemal ďalej poškodzovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru ustanovenú zákonom.¹⁰⁶ V poslednom rade Ústava v čl. 20 ods. 4 zakotvila ústavnú garanciu nedotknuteľnosti vlastníckeho práva, a to, že vyvlastnenie alebo nútené obmedzenie vlastníckeho práva bolo možné iba v nevyhnutnej miere a vo verejnom záujme na základe zákona a za primeranú náhradu.¹⁰⁷

Záver

Koncepcia vlastníckeho práva smerovala počas obdobia 1948 – 1989 k obmedzeniu vlastníckej slobody a ústavných garancií pre druhy vlastníckeho práva, ktoré nevyhovovali vtedajšiemu politickému režimu a štátnej ideológii. Do popredia sa postupne dostali druhy vlastníckeho práva, ktoré na prvý pohľad kládli do popredia spoločenský záujem pred záujem individuálneho vlastníka (samozrejme s rešpektovaním spoločensky únosného správania) ako tomu bolo v každom demokratickom a právnom štáte v Európe. Ku zmene v tejto koncepcii prispeli udalosti tzv. novembra 1989 a následne zmeny v ústavnoprávnej rovine, ktoré podnietili opustenie koncepcie rozdielného obsahu a ochrany vlastníckeho práva v československom, neskôr slovenskom právnom poriadku. Líšia sa však názory či je takáto forma adekvátna, teda či je jednotná koncepcia vlastníckeho práva tradičná (pre naše územie a vývoj právneho poriadku).¹⁰⁸

Seznam poznámek pod čarou

1 V rámci tzv. prvej vlny znárodnenia boli dňa 24. októbra 1945 prijaté štyri dekréty prezidenta republiky, ktorých cieľom bolo znárodnenie kľúčových (strategických) priemyselných podnikov, bánk a poisťovní. Boli nimi dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb. o znárodnení dolů a některých průmyslových podniků; dekret prezidenta republiky č. 101/1945 Sb. o znárodnení některých podniků průmyslu potravinářského; dekret prezidenta republiky č. 102/1945 Sb. o znárodnení akciových bank; dekret prezidenta republiky č. 103/1945 Sb. o znárodnení soukromých pojišťoven. V tomto kontexte však nemožno opomenúť ani dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, ktorý reflektoval bod X. Košického vládneho programu v otázke zásahu do vlastníckeho práva (fyzických alebo právnických) osôb so vzťahom najmä k Nemeckej ríši a Kráľovstvu maďarskému, príp. vyvíjajúcich nepriateľskú činnosť voči Československej republike / českému alebo slovenskému národu. Pozri viac Košický vládny program zo dňa 5. apríla 1945. Dostupné na internete: <<https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2021/04/labyrint-1945-Kosicky-vladni-program.pdf>>. [cit. 2022-09-04].

2 Ústavní dekret prezidenta republiky vymedzil recepciu len tých československých právnych predpisov, ktoré boli prijaté pred 29. septembrom 1938 a pochádzali zo slobodnej vôle československého ľudu, a naopak vylúčil recepciu predpisov prijatých v „době, kdy československý lid byl zbaven své svobody (doba nesvobody)“. V platnosti mohli napokon zostať normy prijaté aj po 30. septembri 1938, ak sa nepriečili svojim obsahom alebo neboli v rozpore s demokratickými zásadami československej ústavy, avšak to len s prechodným účinkom. Z tohto dôvodu, bolo možné konštatovať istú diskontinuitu v postupe recepcie československého právneho poriadku v rámci Československa.

3 Právny poriadok prvej československej republiky podľa niektorých autorov „trpel“ právnym trializmom, a to s ohľadom na ustanovenia zákona č. 76/1920 Sb. z. a n. o inkorporaci kraje Hlučínsko. Fakticky a právne sa teda Hlučínsko stalo súčasťou Československa (a československého právneho poriadku), napriek skutočnosti, že na tomto území platilo naďalej nemecké právo. Pozri bližšie VOJÁČEK, Ladislav – KOLÁRIK, Jozef – GÁBRIŠ, Tomáš.: Československé právé dejiny (1918 - 1992). Bratislava: Eurokódex, s. r. o., 2011, s. 31.

4 Prameňmi uhorského občianskeho práva bola najmä krajinská zbierka obyčajového práva spísaná krajinským sudcom Štefanom Verbőcim známa ako Opus Tripartitum z roku 1514 (*Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae partiumque adnexarum*); ďalej Dočasné súdne pravidla Judexkuriálnej konferencie z roku 1861; zákony uhorského snemu (zák. čl.) a ďalšie.

5 T. Gábriš napr. poukazuje na paradoxnú situáciu, ktorá by vznikla striktnou, formalistickou aplikáciou § 98 Ústavnej listiny, a to, že sudcovia mali vykonávať svoj úrad nezávisle a mali byť viazaní len zákonom. Na základe tejto interpretácie by totiž v podmienkach právneho dualizmu nebolo možné aplikovať obyčajové právo pri sudcovskom rozhodovaní na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Pozri bližšie GÁBRIŠ, T.: Slovak Share in the Unification and Codification

Efforts in Interwar Czechoslovakia. In *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 2022, roč. 15, č. 2, s. 310. K (neúspešným) unifikačným snahám na poli občianskeho práva pozri bližšie najmä ŠORL, R. – GÁBRIŠ, T.: Občianske právo na Slovensku a unifikácia právneho poriadku v období prvej Československej republiky (1918-1938). In MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.): *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Svazek 2. Praha: Karolinum, 2010, s. 646-718.; LUBY, Š.: Unifikačné snahy v oblasti československého súkromného práva v rokoch 1918-1948. In *Právny obzor*, 1967, roč. 50, č. 6, s. 571-586.; GÁBRIŠ, T.: Unifikačné snahy v prvej ČSR a medzivojnovnej Európe. In *Právněhistorické studie*, 2007, roč. 39, s. 193-208.; LACLAVÍKOVÁ, M.: Recepce obyčejového práva a práva kuriálnych decízií v prvej ČSR (príspevok k histórii súkromného práva na Slovensku). In LAZAR, J. (ed.): *Acta Universitatis Tyrnaviensis Iuridica*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2005, s. 149-167.; LACLAVÍKOVÁ, M.: Riešenie problému unifikácie a kodifikácie súkromnoprávných noriem v medzivojnovom Československu a Poľsku. In SCHELLE, K. (ed.): *Vývoj právních kodifikací*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 187-219.; KINDL, V.: Slovenské unifikační iniciativy z let 1935-1937 a jejich legislativní vyústění. In ŠOŠKOVÁ, I. (ed.): *K 75. narozeninám profesora Hubenáka. Zborník z medzinárodnej právno-historickej konferencie konanej pri tejto príležitosti*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2004, s. 22-32.; CAPANDOVÁ, P.: Vývoj súkromného práva na Slovensku po zániku Habsburskej monarchie. In NECKÁŘ, Jan (ed.): *Dny práva – 2008 – Days of Law. 2. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 425-433.; SALÁK, P. a kol.: *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937: Inspirace, problémy a výzvy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, 122 s.

6 Zaujímavosťou bolo, že sa toto ustanovenie nevzťahovalo len na nehnuteľné veci ako tomu je tradične zvykom pri expropriácii vo verejnom záujme, ale aj na hnuteľné veci. Bolo preto možné tieto hnuteľné veci odňať spravidla dočasne a za náhradu ich vlastníkovi. Vyvlastnenie hnuteľných vecí však mohlo nastať len za špecifických (výnimočných) okolností, a to v súvislosti s realizáciou režimu mobilizácie, vojnového stavu, mimoriadneho povolania zálohy v čase pokoja a pod. Pozri GOGOVIČ, M. – BUDJAČ, M.: Historický kontext formovania inštitútu vyvlastnenia a jeho reflexia de lege lata. In *Právny obzor*, 2008, roč. 91, č. 1, s. 52-53.

7 SOMBATI, J.: Vlastnícké právo a jeho ochrana v Ústavnej listine Československej republiky z roku 1920. In *(Dis)kontinuita práva a kríza. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2013*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2013, s. 1815.

8 Na tento článok nadväzovala aj príslušná zákonná úprava znárodnenia, ktorá oproti prvej vlne znárodnenia v roku 1945 bolo omnoho plošnejšia a invázivnejšia do vlastníckeho práva jednotlivcov. Išlo najmä o tieto zákony v chronologickom poradí: zákon č. 114/1948 Sb. o znárodnení niektorých ďalších priemyslových a jiných podniků a závodů a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků; zákon č. 115/1948 Sb. o znárodnení dalších priemyslových a jiných výrobních podniků a závodů v oboru potravinářském a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků tohoto oboru; zákon č. 118/1948 Sb. o organizaci velkoobchodní činnosti a o znárodnení velkoobchodních podniků; zákon č. 119/1948 Sb. o státní

organisaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství; zákon č. 120/1948 Sb. o znárodnění obchodních podniků s 50 nebo více činnými osobami; zákon č. 121/1948 Sb. o znárodnění ve stavebnictví; zákon č. 122/1948 Sb. o organisaci a znárodnění cestovních kanceláří; zákon č. 123/1948 Sb. o znárodnění polygrafických podniků; zákon č. 124/1948 Sb. o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení; zákon č. 125/1948 Sb. o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku; zákon č. 126/1948 Sb. o znárodnění některých šlechtitelských podniků.

9 BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 432.

10 V zmysle § 158 Ústavy 9. mája išlo o drobné a stredné podnikanie, ak počet zamestnancov bol nižší ako päťdesiat. Toto ustanovenie stanovilo aj čo spadalo do sféry osobného majetku, a to najmä predmety domácej a osobnej spotreby, rodinné domčeky a úspory nadobudnuté prácou, vrátane dedičského práva k nim.

11 Aj ustanovenie § 8 Ústavy nápadne naznačovalo slovným spojením „v mezích obecných předpisů“, že výklad tohto ustanovenia zrejme nebude rovnaký ako pri takmer gramaticky totožnom ustanovení § 108 Ústavnej listiny. V. Knapp k tomu dodal, že „tého svobodě majetkové u nás je třeba rozumět docela jinak než svobodě majetkové v buržoasních státech, není zajisté třeba vykládat. (...) Tu jde samozřejmě o obecné právní předpisy, vydané lidově demokratickým státem, tedy z vůle pracujícíchho lidu a tyto právní předpisy upravují vlastnictví v duchu budování socialismu v naší republice.“ KNAPP, V.: *Vlastnictví v lidové demokracii. Právní úprava vlastnictví v Československé republice*. Praha: Orbis, 1952, s. 210.

12 KNAPP, V.: *Vlastnictví v lidové demokracii. Právní úprava vlastnictví v Československé republice*. Praha: Orbis, 1952, s. 209. K zmene v koncepcii vlastníckeho práva sa vyjadril aj P. Bělovský a to, že „nové občanské právo bylo vystavěno na principu nadřazení kolektivního zájmu nad individuálními zájmy, což ve svém důsledku znamenalo snížení ochrany jednotlivce.“ BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo 1948-1989. In KUKLÍK, J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 338. Pozri aj KLUKNAVSKÁ, A.: Občiansky zákonník z roku 1950 a úprava vlastníctva. In ŠVECOVÁ, A. – LANCZOVÁ, I. (eds.): *Právo-historické trendy a výhlady V*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2020, s. 80. Dopĺňujúci historický exkurz, do istej miery veľmi zaujímavý, pridali M. Mlkvý a Z. Mlkvá Illýová v rámci ich rozsiahlej štúdie venujúcej sa vývoju inštitútu vlastníctva: „Napriek tomu, že sa v klasickom období rímskeho práva vyvinula koncepcia vlastníctva ako najširšieho možného oprávnenia k veci žalobne presaditeľného voči akejkoľvek inej osobe, objektívne právo pripúšťalo jeho obmedzenie. Zákaz zneužitia vlastníckeho práva v neprospech spoločnosti vyplývajúci zo starodávnych zvykov, ktorý bol pôvodne vynútiteľný štátom prostredníctvom cenzorov, stratil štátnu sankciu s úpadkom cenzu.“ MLKVÝ, M. – MLKVÁ ILLÝOVÁ, Z.: Vývoj inštitútu vlastníctva od rímskeho práva po súčasnú úpravu. In *Historia et theoria iuris*, 2021, roč. 13, č. 3, s. 86.

13 „Štátne socialistické vlastníctvo je formou vyššou a vôbec najvyššou formou vlastníctva v našej spoločnosti, zatiaľ čo vlastníctvo ľudových družstiev je síce vlastníctvom socialistickým, avšak je jeho

nižšou formou ako štátne socialistické vlastníctvo.“ KNAPP, V.: Tri state o vlastníctve. In *Právny obzor*, 1951, roč. 34, č. 3, s. 217.

14 V zmysle § 153 Ústavy sa rozsah a odvetvia, v ktorých sa malo znárodnenie hospodárskych alebo iných hodnôt uskutočniť, mali určiť formou znárodňovacích zákonov, pričom tento zákonný rozsah nebolo možné nijako obmedziť a vlastnícke právo k znárodneným majetkovým hodnotám prechádzal následne na štát.

15 V zmysle ustanovenia § 148 Ústavy to mohlo byť nerastné bohatstvo a jeho ťažba; zdroje energie a energetické podniky; bane a závody na spracovanie kovov; prírodné liečivé zdroje; výroba predmetov slúžiacich zdraviu ľudí; podniky s aspoň 50 zamestnancami alebo osôb v nich činných, ak nešlo o podniky ľudových družstiev; banky a poisťovne; verejná železničná doprava a pravidelná cestná a letecká doprava; pošta, verejný telegram a telefón; rozhlas, televízia a film.

16 „Vo spoločnosti na prechode k socializmu, kde štátny aparát a teda aj národné hospodárstvo je ovládané pracujúcim ľudom na čele s robotníckou triedou a jej stranou, dostáva sa družstevníctvu nového významu a ľudové družstvá sa stávajú jednou z foriem socialistického podnikania a ich pomocou sa prevádzajú niektoré výrobné odvetvia k vyšším výrobným formám.“ KNAPP, V.: Tri state o vlastníctve. In *Právny obzor*, 1951, roč. 34, č. 3, s. 215.

17 Táto forma vlastníckeho práva v rukách zväzkov ľudovej správy však bola iba iluzórna a nerealizovala sa a zostala „na papieri“ v rámci ústavného textu Ústavy 9. mája. Uvedené potvrdzuje aj P. Bělovský, keď uvádza: „Únahlenost znění Ústavy 9. května ilustruje § 149 odst. 2, jímž bylo zavedeno tzv. komunální vlastnictví, které však nikdy nebylo doprovozeno další legislativní úpravou a v praxi se nevyužívalo.“ BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo 1948-1989. In KUKLÍK, J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 342.

18

19 Ústavodarca sa do veľkej miery inšpiroval podľa P. Bělovského, ako inak, znením čl. 10 Stalinskej ústavy z roku 1936 podľa ktorého „osobní vlastnícké právo občanů na své pracovní důchody a úspory, na obytný dům a vedlejší domácí hospodářství, na předměty domácího hospodářství a domácí potřeby, na předměty osobní spotřeby a osobního pohodlí, stejně jako dědické právo na osobní vlastnictví občanů je chráněno zákonem.“ BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo 1948-1989. In KUKLÍK, J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 357.

20 V zmysle ustanovení § 158 ods. 1 v spojení s § 159 ods. 1, ods. 2 Ústavy bola stanovená garancia ochrany súkromného vlastníctva drobných a stredných podnikov s menej ako 50 zamestnancami a roľníkov samostatne obrábajúcich si pôdu do 50 hektárov pôdy. Numerologická obsesia ústavodarcu bola zakončená vymedzením najvyššej prípustnej miery výmery pôdy v súkromnom vlastníctve jednotlivca alebo spoluvlastníkov, príp. spoločne hospodáriacej rodiny, a to 50 hektárov.

21 BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo. In BOBEK, Michal – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 432.

22 Súkromné právo nebolo v čase prijatia Ústavy 9. mája takmer vôbec zasiahnuté socialistickými myšlienkami a vplyvmi, výnimkou bola len oblasť pracovného a nájomného práva. Pozri bližšie BIANCHI, L.: Nová ústava a všeobecné súkromné právo. In *Právny obzor*, 1948, roč. 31, č. 1, s. 187.

23 Ustanoveniu § 173 ods. 2 Ústavy však chýbala procesná stránka spočívajúca v označení tých právnych predpisov, ktoré boli v rozpore s obsahom Ústavy. Z tohto dôvodu bolo možné toto ustanovenie uplatniť len pri výklade daných súkromnoprávných predpisov, čo sa však v praxi výraznejšie neprejavilo. Pozri CAPANDOVÁ, P.: Vývoj súkromného práva na Slovensku po zániku Habsburskej monarchie. In NECKÁŘ, Jan (ed.): *Dny práva – 2008 – Days of Law*. 2. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 431.

24 ŠOŠKOVÁ, I.: Tvorba nového československého rodinného práva v období tzv. právnickej dvojročníce 1948-1950. In SEHNÁLEK, D. – VALDHANS, J. – DÁVID, R. – KYNCL, L. (eds.): *Dny práva – 2009 – Days of Law*: 3. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2009, s. 2712-2713.

25 VIKTORYOVÁ, N.: Nový občiansky zákonník a sudcovia. Úvod do štúdia zákona. In *Právny obzor*, 1951, roč. 34, č. 1, s. 17.

26 N. Viktoriová vo svojej práci k novému Občianskemu zákonníku okamžite objasňuje, komu mal byť tento nový spoločný občianskoprávny predpis určený: „*Je to zákonník vychádzajúci z rozboru potrieb nášho života. Nie je robený pre fabrikantov, obchodníkov a blahobytných domácich pánov, ale je vhodný a účelný pre robotníkov, malých roľníkov a z vlastnej práce žijúcu inteligenciu, je v súhlase s ich triednym úsilím, s tým čo pracujúci človek považuje za dobré a spravodlivé.*“ VIKTORYOVÁ, N.: Nový občiansky zákonník a sudcovia. Úvod do štúdia zákona. In *Právny obzor*, 1951, roč. 34, č. 1, s. 19.

27 Dôvodová správa k Občianskemu zákonníku poukazovala na to, že ťažiskom vlastníckeho práva malo byť jeho obmedzenie. P. Bělovský ďalej rozvinul túto tézu, a to v takom zmysle, že „*v duchu tezi o zpřístupnění tzv. výrobních prostředků lidu měl občanský zákoník především zajistit kontrolu a dohled státu nad téměř veškerým majetkem, ať už zavedením povolovacího řízení pro dispozici s klíčovými komoditami, zejména s půdou, nebo všeobecným zákazem majetkové dispozice, či dokonce konfiskací majetku.*“ BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo 1948-1989. In KUKLÍK, J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 336.

28 BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo 1948-1989. In KUKLÍK, J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 336.

29 M. Gregor uvádza, že „*keďže rímske právo poskytovalo predpoklady regulácie modernej spoločnosti v podobe inštitútov súkromného vlastníctva či súkromného podnikania, v radoch socialistických predstaviteľov pretrvávala nedôvera a pochybnosti o jeho zmysle a účele v komunistickej spoločnosti.*“ V ďalšej časti svojej práce však M. Gregor poukazuje na to, že „*socialistické právo v podstate absorbovalo rímskoprávnu terminológiu a prijalo základné črty rímskeho právneho myslenia.*“ GREGOR, M.: Postavenie rímskeho práva v socialistickej spoločnosti a fenomén socialistickej

právnej romanistiky. In *Právny obzor*, 2018, roč. 101, č. 1, s. 28, 32. Pre ucelený pohľad do tejto problematiky pozri aj dielo najvýznamnejšieho slovenského romanistu REBRO, K.: *Socialistická spoločnosť a rímskoprávna kultúra*. Bratislava: Veda, 1979, 119 s.

30 BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo 1948-1989. In KUKLÍK, J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 337. Pozri aj BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 434.

31 Sovietska ústava z roku 1936 slúžila ako ideové východisko napr. pri (novej) úprave vlastníckeho práva v Občianskom zákonníku. Ústava rozoznávala vlastníctvo na výrobné prostriedky, ktoré sa delilo na dva druhy: socialistické vlastníctvo a vlastníctvo drobných výrobcov. Socialistické vlastníctvo malo tieto formy: štátne socialistické vlastníctvo, družstevno-kolchozné vlastníctvo a osobné vlastníctvo. Pozri SPIŠIAK, J.: Stalinská ústava a vlastníctvo. In *Právny obzor*, 1951, roč. 34, č. 10, s. 884-886.

32 MARTINCOVÁ, L.: Nazeranie na vlastníctvo a vlastnícke právo po roku 1948. In *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, s. 112. P. Bělovský doplnil, že jedným z takýchto osvedčených civilistov bol najmä Jan Krčmář, avšak o skutočnom rozsahu jeho vplyvu na konečné znenie nového Občianskeho zákonníka sa vedú diskusie. Pozri bližšie BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 434.

33 Bělovský uvádza, že „komunistická ideologie vnímala soukromé právo jako sice tradiční oblast kontinentálního práva, avšak jeho povahu spojovala s ideologicky proklamovaným kontinuálním vykořisťováním dělnické třídy napříč celými dějinami lidstva.“ BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo 1948-1989. In KUKLÍK, J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 337. Rovnako tak aj MARTINCOVÁ, L.: Nazeranie na vlastníctvo a vlastnícke právo po roku 1948. In *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, s. 112.

34 Ideálnym scenárom malo byť samovoľné odumretie práva a v konečnom dôsledku odumretie aj štátu ako takého, a to z dôvodu, že v beztriednej spoločnosti už netreba rámec, ktorý by „strážil a prerozdeloval“ hodnoty v spoločnosti. Tento utopický sen spočívajúci v nastolení beztriednej komunistickej spoločnosti sa však ani zďaleka nepriblížil k realizácii. Pozri bližšie BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo 1948-1989. In KUKLÍK, J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 337.

35 Tieto princípy a zásady zhrnul D. Holub a boli nimi: a) princíp jednoty moci a vlastníctva, b) zásada jednotného fondu štátneho socialistického vlastníctva, c) zásada výkonu vlastníckych oprávnení a povinností štátu prostredníctvom inštitútu správy národného majetku, d) princíp, že socialistická hospodárska organizácia je štátom organizovaným kolektívom na čele so zodpovedným vedúcim, ktorému štát uložil plniť určité úlohy a na ich splnenie mu zveril príslušnú časť jednotného fondu štátneho vlastníctva. D. Holub ďalej rozvádza, že: „Rozhodujícím principom úpravy štátneho vlastníctva bol princíp „jednoty moci a vlastníctva“, který vyjadroval dvojakú povahu socialistického štátu, jednak ako nositeľa moci a zároveň ako vlastníka majetku s ktorým podniky hospodárili.

Podľa princípu jednoty moci a vlastníctva je štát ako nositeľ politickej moci aj priamym nositeľom vlastníckeho práva k zospoločenšeným výrobným prostriedkom a toto svoje vlastnícke právo vykonáva tak, že prideliť podnikom časti národného majetku do správy, dáva im úlohy a udeľuje im právo a povinnosť používať takto zverené prostriedky na plnenie úloh, ktoré vyplývajú zo záväzného plánu. Koncepcia jednoty moci a vlastníctva vychádzala z tézy, podľa ktorej si socialistický štát ako forma politickej organizácie spoločnosti prisvojuje všetky výsledky spoločenského výrobného procesu, ktoré potom spätne zveruje do rúk podnikov. Princíp jednoty moci a vlastníctva bol viazaný na existenciu sústavy administratívno-direktívneho riadenia, v ktorej bola sféra ekonomickej aktivity spoločnosti organizovaná na základe priamej realizácie ústrednej vôle štátu zhora až k podnikom, prostredníctvom hierarchickej sústavy štátnych orgánov, sústavy, kde podnik tvoril posledný stupeň štátneho riadenia. Tento princíp umožňoval riadiť štátne podniky prostredníctvom právnych predpisov a aktov hospodárskeho riadenia, ktoré mali povahu jednostranných verejno-správnych aktov, ktoré stanovovali podnikom povinnosti. Princíp jednoty moci a vlastníctva vychádzal z práva štátu rozhodovať o pridelení alebo odňatí výrobných prostriedkov podniku direktívnym rozhodnutím štátneho orgánu, z jeho oprávnenia zriadiť alebo zrušiť podnik, ukladať mu záväzné úlohy a pod. Tieto oprávnenia sa chápali ako „výkon štátneho socialistického vlastníctva“ a tento „výkon vlastníctva“ bol zároveň výkonom štátnej moci.“ HOLUB, D.: Vývoj obchodného a hospodárskeho práva po roku 1948. In *Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae*, 2009, roč. 27, s. 185-186.

36 BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo 1948-1989. In KUKLÍK, J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 339.

37 IVANČÍK, J.: Obmedzenia autonómnej vôle vlastníka: historické skúsenosti a nové výzvy. In *Historia et theoria iuris*, 2021, roč. 13, č. 2, s. 17. Rovnako pozri aj GREGOR, M.: Postavenie rímskeho práva v socialistickej spoločnosti a fenomén socialistickej právnej romanistiky. In *Právny obzor*, 2018, roč. 101, č. 1, s. 35.

38 V tomto prípade môžeme hovoriť o inštitúte tzv. operatívnej správy. Ako uvádza L. Martincová operatívna správa sa odlišovala od tradičného chápania a poňatia vlastníckeho práva prostredníctvom štyroch klasických vlastníckych oprávnení, a preto „operatívny správca mal v rámci operatívnej správy národného majetku právo užívať zverený majetok a požívať jeho plody a úžitky, avšak musel spĺňať podmienku, že takéto konanie smerovalo k naplneniu hospodárskych úloh (výrobná spotreba v rámci plnenia výrobného plánu určitým podnikom), pretože sa mohli vyskytnúť i prípady, kedy operatívny správca takéto právo nemal (distribučné podniky mali právo na užívanie a požívanie zariadenia, nie však vecí, ktoré im boli zverené za účelom distribúcie).“ MARTINCOVÁ, L.: Nazeranie na vlastníctvo a vlastnícke právo po roku 1948. In *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, s. 118.

39 L. Martincová uvádza, že „Občiansky zákonník vo svojich ustanoveniach popri priamej a operatívnej správe vymedzoval aj tretiu formu správy štátneho socialistického vlastníctva v podobe trvalého užívania.“ MARTINCOVÁ, L.: Nazeranie na vlastníctvo a vlastnícke právo po roku 1948. In *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, s. 117.

40 V. Knapp uviedol, že „tomuto omezení je však třeba rozumět v souvislosti se speciálními předpisy, zejména zákona č. 103/1945 Sb. a pod.“ KNAPP, V.: *Vlastnictví v lidové demokracii. Právní úprava*

vlastnictví v Československé republice. Praha: Orbis, 1952, s. 211.

41 Osobné vlastníctvo bolo v zmysle dôvodovej správy k Občianskemu zákonníku – Všeobecnej časti považované spolu so socialistickým vlastníctvom za nevykorisťovateľský typ vlastníctva, keďže podľa K. Planka „*žiadna z týchto foriem vlastníctva nie je a nemôže byť podkladom vykorisťovania*.“ PLANK, K.: Osobné vlastníctvo. In *Právny obzor*, 1952, roč. 35, č. 5, s. 413.

42 KNAPP, V.: *Vlastnictví v lidové demokracii. Právní úprava vlastnictví v Československé republice*. Praha: Orbis, 1952, s. 211. Obdobne aj PLANK, K.: Osobné vlastníctvo. In *Právny obzor*, 1952, roč. 35, č. 5, s. 413.

43 Z tohto ustanovenia bolo podľa V. Knapp možno identifikovať vzťah k súkromného vlastníctvu zo strany zákonodarcu. Úprava súkromného vlastníctva síce bola rovnako rámcová ako pri osobnom vlastníctve, avšak „*je na ňom v niekoľkých smeroch patrno, že občanský zákoník dôsledne súkromné vlastníctví považuje za ustupujúcu formu prisvojovania v našej spoločnosti a staví je až za vlastníctví socialistické a osobné. Je to patrno jednak ze systematického zařadení soukromého vlastníctví, které je až na konci, dále ze záměrné strohosti a úsečnosti tohoto ustanovení a konečně i z jeho obsahu*.“ KNAPP, V.: *Vlastnictví v lidové demokracii. Právní úprava vlastnictví v Československé republice*. Praha: Orbis, 1952, s. 211. P. Blaho vo svojej práci uviedol ostrejšiu charakteristiku, a to „*v hierarchii vlastnických vztahov najnižšie stálo staré, klasické soukromné vlastníctvo, které bylo trnem v oku vtedajším nositelem štátní moci a považované nimi za „buržoázný přežitek“*. Súkromnému vlastníctvu boli ochotní priznať ešte dočasnú existenciu s tendenciou úplného odumretia a svoj odpor k nemu vyjadrili lakonicky jednou vetou, ktorou ho prakticky „*zmietli zo stola*.“ BLAHO, P.: *Vlastnické právo a držba v československom občianskom práve v rokoch 1950 - 1983 (Historickoprávna štúdia)*. In *Právny obzor*, 2008, roč. 91, č. 4, s. 270.

44 So zreteľom na komplikované vlastnícke vzťahy k pôde a k vývoju budovania socializmu na dedine pripúšťal výslovne Občiansky zákonník, aby vlastnícke právo k pôde bolo upravené aj iným právnym predpisom. Ustanovenia Občianskeho zákonníka preto platili len subsidiárne, tam kde nejestvovala špeciálna (osobitná) úprava. Išlo o výnimočnú situáciu, avšak ako V. Knapp konštatoval, že „*§ 110 netvoří žádný zvláštní druh či formu vlastníctví*.“ KNAPP, V.: *Vlastnictví v lidové demokracii. Právní úprava vlastnictví v Československé republice*. Praha: Orbis, 1952, s. 211.

45 Problematika vlastníckeho práva vo vzťahu k majetku, ktorý bol dobrovoľne alebo (ne) dobrovoľne vložený do družstva vyvolával otázky, keďže formálne člen družstva zostal súkromným vlastníkom daných pozemkov, avšak tieto pozemky užívalo a disponovalo s nimi samotné družstvo. Z tohto dôvodu tieto pozemky zostali v súkromnom vlastníctve, ale iba vo forme tzv. holého vlastníctva (*nuda proprietas*), keďže vlastníak nemohol reálne disponovať s týmto majetkom. Pozri k tomu BĚLOVSKÝ, P.: *Občanské právo*. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 456.

46 KNAPP, V.: *Vlastnictví v lidové demokracii. Právní úprava vlastnictví v Československé republice*. Praha: Orbis, 1952, s. 224-225. Pozri aj KNAPP, V. a kol.: *Učebnice občianskeho a rodinného práva. I. zväzok. Všeobecná část – Vecné práva. II. prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: Slovenské

vydavateľstvo politickej literatúry, 1956, s. 301.

47 V odbornej spisbe panuje istá názorová roztrieštenosť o povahe superficiálnej zásady ako integrálnej súčasti (čo i len implicitne) uhorského občianskeho práva. Pre príklad M. Lysý uvádza, že „pri všetkej tejto nejasnosti sa však javí, že právne pomery týkajúce sa vzťahu medzi stavbou a pozemkom sa riadili v podstate podľa ducha superficiálnej zásady, a to bez ohľadu na to, že ju v Uhorsku zrejme až do 18. storočia nikto neformuloval.“ Samozrejme v zmysle vedeckej opatrnosti uvádza aj disclaimer s tým, že zatiaľ ide iba o čiastkovú štúdiu s potrebou ďalšieho výskumu. Pozri LYSÝ, M.: Vzťah pozemkov a stavieb podľa uhorského krajinského práva. In *Iurium Scriptum*, 2020, roč. 4, č. 2, s. 14. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.iurium.cz/2020/12/31/vztah-pozemku-staveb/>>. [cit. 2022-09-04].

48 Podstata superficiálnej zásady spočívala v tom, že v prípade, že na pozemku ku ktorému mala vlastnícke právo osoba A bola postavená stavba spojená s týmto pozemkom, právny poriadok priznával vlastnícke právo k tejto stavbe osobe A, a to bez ohľadu na to či túto stavbu postavila osoba A alebo osoba B.

49 V. Novohradský uviedol, že „zachovanie tejto zásady viedlo by napr. k tomu, že stavby družstva na súkromnej pôde by pripadly vlastníkovi pôdy, stavby na štátnej pôde štátu, i keď by boli zriadené z prostriedkov družstva. Táto zásada mohla by brzdiť rozvoj JRD a vôbec našu poľnohospodársku politiku.“ NOVOHRADSKÝ, V.: Opustenie zásady „superficies solo cedit“ a jeho dôsledky. In *Právny obzor*, 1951, roč. 34, č. 4, s. 348.

50 „A keďže ide o dve rozličné veci – o pozemok a o stavbu – nejde ani tu o nejaké delené vlastníctvo, ale iba o dvojaké vlastníctvo: o vlastníctvo pozemku ako jednej samostatnej veci a o vlastníctvo stavby ako inej samostatnej veci.“ NOVOHRADSKÝ, V.: Opustenie zásady „superficies solo cedit“ a jeho dôsledky. In *Právny obzor*, 1951, roč. 34, č. 4, s. 348.

51 Napríklad budova (stavba), ktorá bola časťou národného majetku, mohla byť prirodzene len a výlučne v štátnom socialistickom vlastníctve v poukazom na ustanovenie § 102 Občianskeho zákonníka. NOVOHRADSKÝ, V.: Opustenie zásady „superficies solo cedit“ a jeho dôsledky. In *Právny obzor*, 1951, roč. 34, č. 4, s. 348.

52 NOVOHRADSKÝ, V.: Opustenie zásady „superficies solo cedit“ a jeho dôsledky. In *Právny obzor*, 1951, roč. 34, č. 4, s. 348. P. Bělovský navyše dodal, že „právní oddělení stavby od pozemku mělo nejen zajistit samostatné hospodaření družstev s vlastním majetkem, ale především mělo zamezit právnímu přirůstání staveb postavených na družstevní půdě, která de iure setrvávala v soukromém vlastnictví i po vstupu do družstva. Aplikace této zásady by totiž rozšiřovala soukromé vlastnictví na úkor vlastnictví družstevního, kdy by budova postavená z prostředků JZD připadla do vlastnictví člena družstva, který půdu, na níž stavba stojí, do družstva vložil.“ Pozri BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 456.

53 „V minulosti najväznejšou prekážkou rozvoja práva stavby bola neochota vlastníkov pozemkov k zaťaženiu, ktoré im vlastne na dlhý čas temer úplne odníma pozemok a tiež neochota stavebníkov

stavať na cudzom pozemku.“ NOVOHRADSKÝ, V.: Opustenie zásady „superficies solo cedit“ a jeho dôsledky. In *Právny obzor*, 1951, roč. 34, č. 4, s. 348.

54 „Stabilizácia komunistického režimu na konci 50. rokov minulého storočia sa odrazila v prijatí socialistickej ústavy. Oficiálne sa potreba jej vypracovania zdôvodňovala tvrdením, že v Československu už bol vybudovaný socializmus a došlo k zániku „vykorisťovateľských“ tried. Skutočné dôvody však boli iné. Ludovodemokratická ústava z 9. mája 1948 totiž obsahovala ustanovenia o občianskych právach (napr. sloboda tlače, zhromažďovania a vyznania, nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva a pod.), ktoré boli permanentne porušované. Tento stav faktického bezprávia sa stal po konsolidácii režimu neúnosným.“ Pozri viac KLUBERT, T.: 11. júl 1960. Prijatie socialistickej ústavy. In *Ústav pamäti národa*. Dostupné na internete: <<https://www.upn.gov.sk/sk/11-jul-1960---prijatie-socialistickej-ustavy/>>. [cit. 2022-09-04].

55 Bod II a III Vyhlásenia Ústavy Československej socialistickej republiky.

56 Článok 7 ods. 1 Ústavy Československej socialistickej republiky.

57 Článok 7 ods. 2 Ústavy Československej socialistickej republiky.

58 Článok 7 ods. 3 Ústavy Československej socialistickej republiky.

59 V zmysle článku 11 ods. 1 Ústavy ČSSR štát zriaďoval hospodárske organizácie, najmä národné podniky, ktorým zveroval práve časti národného majetku do správy ako samostatným právnickým osobám. Ako uvádza V. Šimíček a J. Kysela „zde je zapotřebí připomenout, že hospodářská politika komunistického státu byla zcela v rozporu s koncepcí státu liberálně demokratického. Zatímco totiž stát liberální je po rozpočtové stránce založen na tom, že prostředky ke svojí existenci získává především prostřednictvím soustavy daní a poplatků, vycházel komunistický systém z toho, že stát je dominantním a privilegovaným vlastníkem a svoji činnost materiálně zajišťuje ze zisků plynoucích z dispozice s vlastním majetkem, který pouze svěřuje do správy hospodářským organizacím, zejména národním podnikům.“ ŠIMÍČEK, V. – KYSELA, J.: Ústavní právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 311.

60 Národným majetkom preto bolo najmä nerastné bohatstvo a základné zdroje energie; základný lesný fond, vodné toky a prírodné liečivé zdroje; prostriedky priemyselnej výroby, hromadnej dopravy a spojov; peňažné a poisťovacie ústavy; rozhlas, televízia a film; ako aj najdôležitejšie spoločenské zariadenia ako zdravotnícke školy a vedecké ústavy.

61 Ako však vyplývalo zo znenia ustanovenia čl. 9 Ústavy ČSSR, Ústava explicitne neupravovala súkromné vlastníctvo ako druh vlastníckeho práva ako tomu bolo v rámci ustanovení Ústavy 9. mája. Pozri k tomu BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 433.

62 Obdobne ako podľa Ústavy 9. mája aj majetok v osobnom vlastníctve (osobný majetok) podliehal v zmysle ustanovenia čl. 10 ods. 2 Ústavy ČSSR prechodu vlastníckeho práva dedením.

63 Článok 35 Ústavy Československej socialistickej republiky.

64 Ako uvádza L. Martincová: „*Prijatie Ústavy z roku 1960, ktorá v Československu deklarovala víťazstvo socializmu, podnietilo vlnu rekodifikačných prác, ktoré mali v nových právnych predpisoch odzrkadliť zmenené spoločenské podmienky.*“ MARTINCOVÁ, L.: Nazeranie na vlastníctvo a vlastnícke právo po roku 1960. In *Historia et theoria iuris*, 2020, roč. 12, č. 3, s. 115.

65 MARTINCOVÁ, L.: Nazeranie na vlastníctvo a vlastnícke právo po roku 1960. In *Historia et theoria iuris*, 2020, roč. 12, č. 3, s. 115.

66 Ako uviedol P. Bělovský: „*Tradiční pojetí občanského práva ve smyslu ius civile bylo pod vplyvem sovětského modelu narušeno jeho postupným odvětvovým drobením, které vedlo ke scvrknutí pojmu občanské právo na majetkoprávní úpravu občanského zákoníku. Obsah občanského zákoníku tak byl cíleně zredukován víceméně na majetkové právo, což bylo právní doktrínou prezentováno jako atribut pokrokovosti socialistického občanského práva.*“ BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 428.

67 MARTINCOVÁ, L.: Nazeranie na vlastníctvo a vlastnícke právo po roku 1960. In *Historia et theoria iuris*, 2020, roč. 12, č. 3, s. 115.

68 Boli nimi v chronologickom poradí: zákon č. 101/1963 Zb. o právnych vzťahoch v medzinárodnom obchodnom styku (Zákoník medzinárodného obchodu); zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákoník; zákon č. 109/1964 Zb. Hospodársky zákoník.

69 BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 436.

70 Tento osud postihol inštitúty ako držba, vydržanie, služobnosti, nájomnú zmluvu a ďalšie. Pozri bližšie BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 437.

71 Išlo napr. o zmenu tradičných pojmov fyzická a právnická osoba na „občan“ a „organizácia“; záväzkové vzťahy boli premenované na „služby“ a pod.

72 V. Knapp k tomu uviedol, že „*na rozdíl od první části čl. II, která je vyjádřením jedné ze základních zásad československého socialistického občanského práva a zároveň může ve smyslu čl. VIII sloužit jako vykládací (interpretační pravidlo), má druhá část textu čl. II (za středníkem) normativní charakter. Ukládá totiž každému, tj. Občanům i organizacím, právní povinnosti ve vztahu ke společenskému socialistickému vlastnictví. Jsou to ovšem právní povinnosti, které občané i organizace mají již podle ústavy. (...) Čl. II tedy tyto ústavní povinnosti reprodukuje pro oblast občanského práva.*“ KNAPP, V.: Článek II. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 18.

73 KNAPP, Viktor – PLANK, K. a kol.: *Učebnice československého občanského práva*. Svazek II.

Praha: Orbis, 1965, s. 12. Obdobne pozri BĚLOVSKÝ, Petr. Občanské právo 1948-1989. In KUKLÍK, J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 351.

74 Pozri bližšie BĚLOVSKÝ, P.: Občanské právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 442.

75 V zmysle dôvodovej správy k tomuto ustanoveniu „socialistické společenské vlastnictví výrobních prostředků je základem rozvoje společenské výroby, životní úrovně občanů, jakož i osobního vlastnictví. V socialistickém společenském vlastnictví nejsou však jen výrobní prostředky, nýbrž i produkce socialistické výroby. Z této produkce zůstávají trvale v socialistickém společenském vlastnictví předměty, které jsou svou povahou určeny, k tomu, aby jich občané užívali společně.“ LAZAR, J.: § 124. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 378.

76 LAZAR, J.: § 124. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 379-380.

77 „Pracovní činnost člena socialistické společnosti přináší prospěch jednak celé společnosti, jednak samotnému občanovi ve formě odměny, která je mu poskytována podle kvality, kvantity a společenského významu vykonané práce.“ J. Lazar však ďalej dodal: „K uspokojování osobních potřeb občanů slouží v dané etapě vývoje socialistické společnosti nejen předměty získané prací v socialistickém výrobním procesu, nýbrž i Předměty nabyté jinak. Z toho důvodu nelze trvat na tom, aby právní úprava zakotvila bezvýjimečnou zásadu, že zdrojem osobního vlastnictví je toliko práce občana vynaložená v socialistickém výrobním procesu. Pracovní původ je proto třeba považovat za znak, který zásadně – nikoli však bezvýjimečně – charakterizuje osobní vlastnictví.“ Pozri bližšie LAZAR, J.: § 125. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 382.

78 LAZAR, J.: § 125. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 382.

79 „V některých případech právní řád připouští (aprobuje) z nejrůznějších zvláštních důvodů i takové nabývání osobního vlastnictví, které má z hlediska nabyvatele zjevně nepracovní původ. Jde o způsoby nabývání, které připouští zákon či jiný právní předpis, resp. způsoby nabývání, které nejsou v rozporu s pravidly socialistického soužití, jakožto konkrétního projevu socialistické morálky.“ LAZAR, J.: § 125. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 382.

80 Podľa J. Lazara „o nepoctivý zdroj půjde tam, kde někdo nabývá majetek tím, že zneužil svého zaměstnání k soukromé výdělečné činnosti, kterou však vzhledem k její intenzitě nelze postihnout trestní sankcí. Právě tak jestliže lékař, pracovník národního výboru, ústředního orgánu apod. Přijímají v souvislosti s výkonem svých funkcí či jiné své činnosti majetkové výhody, jde z jejich strany o nabytí věcí z nepoctivého zdroje, a to i tehdy, jestliže jejich jednání nedosáhlo hranice skutkové podstaty trestného činu úplatkářství.“ LAZAR, J.: § 125. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA,

J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 382-383.

81 „Již sama funkce osobního vlastnictví nepřipouští, aby se projevilo vykořisťovatelským způsobem.“ LAZAR, J.: § 126. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 384.

82 Muselo íť o predmety, ktoré z objektívneho hľadiska mohli slúžiť uspokojovaniu osobnej spotreby (kvalitatívne hľadisko) a muselo íť o uspokojovanie hmotných a kultúrnych potrieb občana a jeho rodiny (kvantitatívne hľadisko). LAZAR, J.: § 126. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 384-385.

83 Ustanovenia § 128 ods. 1 a ods. 2 obsahovali definíciu, čo možno považovať za rodinný domček: „Rodinný domček je obytný dom, v ktorom aspoň dve tretiny podlahovej plochy všetkých miestností pripadajú na byty. Rodinný domček môže mať najviac päť obytných miestností nepočítajúc do toho kuchyne. Väčší počet obytných miestností môže mať, ak úhrn ich podlahovej plochy neprevyšuje 120 m²; z obytných kuchýň sa do tohto úhrnu započítavajú len plochy, o ktoré výmera kuchyne prevyšuje 12 m². Za splnenia predchádzajúcich podmienok sa za rodinný domček mohla považovať aj obytná časť roľníckej usadlosti.“

84 LAZAR, J.: § 129. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 393-394.

85 J Kabát uviedol, že „rozpor se zájmy společnosti je třeba vždy posuzovat se zřetelem ke všem okolnostem a povaze konkrétního případu. Bude nutno zejména uvážit proč věc neužívá sám vlastník, zda jejím přenecháním někomu jinému nesleduje zneužití osobního vlastnictví k získání bezprávných zisků či jiných nedovolených výhod.“ KABÁT, J.: § 130. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 397.

86 „Hromadění věcí, které překračuje v rozporu se zájmy společnosti míru potřeb vlastníka, je třeba vykládat objektivně (nikoli tedy subjektivně) se zřetelem ke všem okolnostem konkrétního případu (tj. Musí být přihlíženo k tomu, o jaké věci jde, k jakému účelu slouží, za jaké konkrétní společenské situace k hromadění věci dochází apod.). Vzdor tomu, že zákon používá v § 130 stejnou formulaci jako v případě majetku získaného z poctivého zdroje podle § 125 odst. 2, jde nicméně o dvě různé skutkové podstaty. Ustanovení § 130 odst. 2 předvídá nabývání spotřebních věcí způsobem právem aprobovaným, a tedy získání z poctivého zdroje. Nabývání spotřebních věcí se může až následně ocitnout v rozporu se zájmy společnosti, a to pouze za předpokladu, že vlastník má vůli tyto předměty hromadit a dále, že takto nahromaděné předměty překračují – objektivně posuzováno – míru osobní potřeby vlastníka, jeho rodiny, a domácnosti. Z toho plyne, že nikoli každé nahromadění věcí se ocitá v rozporu se zájmy společnosti, i když třeba překračuje míru běžné potřeby vlastníka. Proto bude použití § 130 odst. 2 v praxi výjimečné. Jen výjimečně totiž může nastat situace, že by se někdo v současných podmínkách stálého rozšiřování forem uspokojování osobních potřeb občanů, zvyšování jejich životní úrovně, růstu výrobků krátkodobé i dlouhodobé spotřeby ocitl svým subjektivním hromaděním předmětů spotřeby v rozporu se zájmem společnosti.“ KABÁT, J.: § 130. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama,

1987, s. 397.

87 „Poctivá práce ve prospěch socialistické společnosti vtiskuje tomuto druhu vlastnictví socialistický charakter. (...) Tuto ochranu v první řadě zakotvuje ústava (ústavněprávní ochrana osobního vlastnictví). Občanský zákoník tuto základní ústavněprávní ochranu ve svých ustanoveních blíže rozvádí a dále konkretizuje.“ KABÁT, J.: § 131. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 405.

88 Podľa J. Kabáta v znení tohto ustanovenia a podmienkach pre jeho aplikáciu „*třeba spatřovat snahu zákonodárce prosazovat zásadně nedotknutelnost, a tím i maximálně možnou ochranu osobního vlastnictví*.“ KABÁT, J.: § 131. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 406.

89 J. Kabát uviedol: „*ačkoli československý právní řád zaručuje osobnímu vlastnictví nedotknutelnost, nelze tento princip absolutizovat a tak jej stavět nad důležité zájmy společnosti*.“ Pozri KABÁT, J.: § 131. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 407.

90 J. Mikeš však uviedol, že „*přípustnost existence soukromého vlastnictví vyplývá z čl. 9 ústavy, podle kterého je v mezích socialistické hospodářské soustavy přípustné drobné soukromé hospodářství založené na vlastní práci a vylučující vykořisťování cizí pracovní síly*.“ MIKEŠ, J.: § 489. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. II. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 736.

91 Autorský kolektív pod vedením Viktora Knappa a Karola Planka vyjadril názor, že „*po socialistické revoluci ovšem po určitý čas nezbytně (byť v míře omezené a stále omezenější) zůstává i vlastnictví soukromé jako pozůstatek výrobních vztahů buržoazních. (...) Toto soukromé vlastnictví, které z našich společenských vztahů postupně mizí, má už dnes zcela jiný charakter, než má soukromé vlastnictví v kapitalistické společnosti. Státní moc v rukách pracujícího lidu v čele s dělnickou třídou a úplné vítězství socialistické hospodářské soustavy zabezpečují totiž, že soukromé vlastnictví dosud existující v naší společnosti není a nemůže být nástrojem vykořisťování*.“ KNAPP, V. – PLANK, K. a kol.: *Učebnice československého občanského práva. Svazek II*. Praha: Orbis, 1965, s. 12-13.

92 „*Se zřetelom k perspektivnímu vývoji socialistické společnosti je třeba na soukromé vlastnictví pohlížet jako na ustupující a tudíž netypický druh individuálního vlastnictví. Tomu svědčí nejen čl. 9 ústavy, nýbrž i systematické umístění právní úpravy tohoto druhu vlastnictví v závěrečných ustanoveních občanského zákoníku*.“ MIKEŠ, J.: § 489. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. II. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 736-737.

93 „*Prostředky, jimiž se soukromý vlastník může domáhat ochrany proti neoprávněným zásahům, jsou shodné s prostředky, které přísluší osobnímu vlastníku. (...) Východiskem budou čl. VI a VII (pozn. autora Zásad občanskoprávních vztahů Občianskeho zákonníka), podle kterých je třeba na jedné straně poskytnout vlastníkovu co nejširší ochranu, na druhé straně mu však znemožnit, aby zneužil své soukromé vlastnické právo na úkor sousedních vlastníků, jiných občanů anebo společnosti*.“ MIKEŠ, J.: § 489. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. II*.

svazek. Praha: Panorama, 1987, s. 738.

94 MIKEŠ, J.: § 489. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. II. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 738. Taktiež pozri aj dôvodovú správu k tomuto ustanoveniu: „Vyloučením možností převodu vlastnictví k těmto pozemkům na občana se má jednak zamezit spekulacím s nimi, jednak umožnit, aby stát nebo příslušná organizace jako vlastníci těchto pozemků mohly občanům, kteří chtějí stavět rodinné domky nebo rekreační chaty, zřizovat k nim právo osobního užívání.“ MIKEŠ, J.: § 490. In ČEŠKA, Z. – KABÁT, J. – ONDŘEJ, J. – ŠVESTKA, J.: *Občanský zákoník. Komentář. II. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 743.

95 J. Lazar vo svojej štúdii k vzniku a miestu vecného práva v súkromnoprávnom poriadku uviedol, že „Prvým legislatívnym predpokladom pre návrat k plnohodnotnej podobe vecného práva bolo nevyhnutné, aby v ústavách týchto štátov boli zrušené ustanovenia konštruujúce vlastníctvo ako sústavu druhov a foriem vlastníckych vzťahov s dominanciou štátneho socialistického vlastníctva. Súčasne s tým sa žiadalo, aby zrušený model bol nahradený jednotným pojmom vlastníckeho práva, ktoré sa vyznačuje rovnocennosťou a najmä rovnakou právnou ochranou všetkých vlastníckych práv bez ohľadu na ich subjekty i účelové určenie.“ LAZAR, J.: Vznik a miesto vecného práva v súkromnoprávnom poriadku (II. časť). In *Právny obzor*, 2015, roč. 98, č. 6, s. 546.

96 Tento návrh bol prijatý ako Ústavný zákon č. 100/1990 Zb., ktorým sa menil a doplňal zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Česko-slovenskej federatívnej republiky a ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii.

97 „V tomto ustanovení na rozdíl od dřívější úpravy, prioritizující státní a družstevní vlastnictví, se stanoví zásada rovnoprávnosti a stejné právní garantovanosti vlastnictví všech právních subjektů včetně zákonných podmínek vyvlastnění nebo jiného omezení vlastnického práva.“ Osobitná časť dôvodovej správy k čl. 7 až 9 Návrhu ústavného zákona, ktorým sa menil a doplňal ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Česko-slovenskej republiky a ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii, Tlač č. 296. Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky 1986-1990. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0296_00.htm>. [cit. 2022-09-04].

98 „Ustanovení uvádí obligatorní vztah předmětů státního vlastnictví. Přitom se vychází z toho, že ostatní majetek vyhrazený státem je stanoven dosavadním zákonodárstvím, případně může být nově vymezen zákonem.“ Osobitná časť dôvodovej správy k čl. 10 Návrhu ústavného zákona, ktorým sa menil a doplňal ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Česko-slovenskej republiky a ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii, Tlač č. 296. Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky 1986-1990. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0296_00.htm>. [cit. 2022-09-04].

99 „V souladu se společenským zájmem na ochraně životního prostředí se výslovně zakotvuje zákaz jeho poškozování výkonem vlastnického nebo užívacího práva. Toto nové ustanovení proto zavazuje nejen vlastníky, ale i uživatele, to je i zemědělská družstva.“ Osobitná časť dôvodovej správy k čl. 12 Návrhu ústavného zákona, ktorým sa menil a doplňal ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Česko-slovenskej republiky a ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii, Tlač č. 296. Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky 1986-1990. Dostupné na internete:

<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0296_00.htm>. [cit. 2022-09-04].

100 Všeobecná časť dôvodovej správy k Návrhu ústavného zákona, ktorým sa menil a dopĺňal ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Česko-slovenskej republiky a ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii, Tlač č. 296. Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky 1986-1990. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0296_00.htm>. [cit. 2022-09-04].

101 Všeobecná časť dôvodovej správy k Návrhu ústavného zákona, ktorým sa menil a dopĺňal ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Česko-slovenskej republiky a ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii, Tlač č. 296. Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky 1986-1990. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0296_00.htm>. [cit. 2022-09-04].

102 Tento návrh bol prijatý ako Ústavný zákon č. 556/1990 Zb., ktorý sa mení ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii.

103 „Návrh výslovne premieta existenciu samostatného štátneho vlastníctva federácie a štátneho vlastníctva republík. Do vlastníctva federácie je zverený majetok, ktorý slúži na zabezpečovanie jej úloh v zverených oblastiach; tým sú napríklad veci v správe orgánov obrany, zahraničných vecí, štátnych hmotných rezerv a podobne. Ostatný majetok v štátnom vlastníctve je vlastníctvom republík. Návrh súčasne zveruje národným radám, aby ustanovili, ktoré veci z majetku republík sú majetkom obcí.“ Osobitná časť dôvodovej správy k čl. 4 Návrhu Slovenskej národnej rady na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii, Tlač č. 315. Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej federatívnej republiky 1990-1992. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0315_01.htm>. [cit. 2022-09-04].

104 „Táto ústavná úprava nemôže byť iba úzko chápaná ako tradičná ochrana subjektívneho vlastníckeho práva predovšetkým občianskoprávnymi nástrojmi. V prípade zásady vyjadrenej v prvej vete tohto odseku ide o podstatne viac, pretože ústavnou cestou zaručuje, že každý môže byť vlastníkom bez akejkoľvek diskriminácie, a súčasne s tým nikto nemôže byť ako vlastník diskriminovaný v porovnaní s inými vlastníkmi.“ ČIČ, M.: a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin: Matica Slovenská, 1997, s. 113.

105 „Ústavný princíp vyplývajúci z tohto odseku sa prejavuje v tom, že na dosiahnutie rôznych štátu uložených alebo ním garantovaných cieľov je nevyhnutným predpokladom verejnoprávne obmedzenie zásady, že každý má právo vlastníť majetok.“ ČIČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin: Matica Slovenská, 1997, s. 118.

106 Toto ustanovenie bolo inšpirované teóriou vlastníctva plniaceho sociálnu funkciu, ktorá pochádzala zo začiatku 20. storočia a jej pôvodcom bol francúzsky právny teoretik Leon Duguit. Predmetom bolo opustenie výlučnej individualistickej koncepcie vlastníctva a nahradenie tejto koncepcie sociálnou funkciou vlastníctva. Pozri viac ČIČ, M.: a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin: Matica Slovenská, 1997, s. 119. Obdobne aj z hľadiska civilistiky, pozri LAZAR, J.: Majetková nerovnosť a sociálna funkcia súkromného práva. (Aktuálna úvaha). In *Právny obzor*,

2016, roč. 99, č. 4, s. 298. Naopak, túto teóriu kritizoval v 50. rokoch právny teoretik a civilista V. Knapp. Pozri aj KNAPP, V.: State z chystaného diela: „Vlastnictví ve společnosti na přechodu k socialismu“. In *Právny obzor*, 1951, roč. 34, č. 5, s. 421.

107 „Vyvlastnenie a nútené obmedzenie vlastníckeho práva tak ako v minulosti i podľa Ústavy Slovenskej republiky je nesporne najzávažnejším a výnimočnejším spôsobom (pritom nesmierne citlivým a citelným) zásahu do nedotknuteľnosti vlastníckeho práva, ktoré pripúšťa ústava.“ ČIČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin: Matica Slovenská, 1997, s. 123.

108 Pozri napr. FÁBRY, B.: Zmeny vo filozofickom vnímaní problematiky vlastníctva. In *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, s. 33. Pozri aj LYSÝ, M.: Delené vlastníctvo v práve platnom na území Slovenska. In *Acta Iuridica Olomoucensia*, 2021, roč. 16, č. 1, s. 30-31.